

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra českého jazyka a literatury

Diplomová práce

Bc. Jiří Klabal

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Nihilismus ve světové literatuře 20. století

OLOMOUC 2016

vedoucí práce: Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.

„Kdyby se mě teď někdo zeptal, jestli se mi chce umřít, řekl bych, že nechce, ale kdyby mi potom řekl, co mám udělat, abych neumřel, neudělal bych to...“

Jiří Křížan - Tichá bolest

Prohlašuji, že jsem svoji diplomovou práci vyhotovil samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 1. 2. 2016

.....
Bc. Jiří Klbal

Zde bych chtěl poděkovat vedoucímu své diplomové práce, panu Mgr. Danielu Jakubíčkoví, Ph.D., za cenné a užitečné rady a připomínky.

Obsah

Úvod	5
1 Filozofické vymezení pojmu nihilismus	6
1.1 Od nihilismu k existencialismu	6
1.2 Kritika existencialismu.....	8
2 Zasazení nihilismu do kontextu světové literatury	10
2.1 Definice nihilismu	10
2.2 První zmínky o nihilismu v klasické literatuře.....	11
2.3 Prvky nihilismu ve světové literatuře	14
2.3.1 Mezní situace v životě člověka	14
2.3.2 Smrt a utrpení nástroji nihilismu	17
2.3.3 Samota živnou půdou nihilismu aneb Peklo jsou ti druzí	20
2.3.4 Pokora jako projev nihilismu	24
2.3.5 Mylné interpretace a tragické dopady nihilismu	25
3 Francouzský existencialismus	27
3.1 Prapůvod a prvopočátky existencialismu - Blaise Pascal	27
3.2 Definice a determinace existencialismu	29
3.3 Albert Camus.....	34
3.3.1 Cizinec.....	34
3.3.2 Pád a rozchod s existencialismem	38
3.3.3 Člověk revoltující a politické prozření	41
3.4 Jean-Paul Sartre a jeho „dokonalé okamžiky“	43
3.5 Boris Vian	45
4 Představitelé amerického nihilismu	48
4.1 Beat generation.....	48
4.1.1 Zbitý - vědom si sebe sama	48
4.1.2 Neal Cassady.....	51
4.1.3 Jack Kerouac.....	52
4.1.4 Allen Ginsberg.....	57
4.2 Lost generation.....	59
4.2.1 Ernest Hemingway a inspirace ruským realismem	60
Závěr	66
Zdroje.....	67

ÚVOD

Předkládaná diplomová práce si vzala za úkol vydat se po stopách nihilismu v dílech klasické literatury 20. století. Tento myšlenkový směr, který odmítá slepé přijímání předem stanovených, obecně platných společenských norem, odmítá automatické podřizování se falešné morálce a bouří se proti autoritě, nebyl v historii vždy zcela správně interpretován. V této práci se pokusíme postavit nihilismus do trochu jiného světla, než jak je obecně vnímán širokou veřejností.

V kontextu této práce je nihilismus vnímán jako forma kritického myšlení, snaha o hledání vlastních, třebaže místy nestandardních, forem bytí. Nihilismus zde nabývá pozitivního významu slova ve smyslu touhy po nalezení opravdovosti lidské existence, po svobodném, nezávislém myšlení a snahou o pravdivé poznání života. Svým pojetím je nihilismus velmi úzce propojen s existencialismem, proto jsou zde oba termíny chápány téměř až jako pojmy synonymické. Zpracované téma místy zasahuje na pole filozofie, ale vzhledem ke skutečnosti, že je práce tvořena pro potřeby katedry českého jazyka a literatury, klade důraz na literární stránku děl autorů, mnohdy však považovaných spíše za filozofy.

Práce si neklade za cíl věnovat se životopisným údajům uvedených autorů, což by bylo jen redundantním opakováním empirických faktů. Analýzou vybraných motivů zkoumá souvislosti, vztahy a vzájemnou propojenost mezi filozofickým myšlením jednotlivých autorů. Snaží se definovat vliv nihilismu devatenáctého století na nihilismus století dvacátého. Pokusí se dopodrobna objasnit termín nihilismus, diferencovat různé možnosti interpretace tohoto pojmu, analyzovat a na konkrétních ukázkách textu prezentovat vysledované významy a všechny s ním spojené souvislosti.

První kapitola se věnuje filozofickému vymezení nihilismu. Ve druhé části je nihilismus zasazen do historického kontextu světové literatury. Francouzský existencialismus je náplní kapitoly třetí. Čtvrtá a poslední kapitola amerického nihilismu je rozdělena na dvě samostatné části, a to na „beat generation“ a „lost generation“. Podkapitola věnující se „ztracené generaci“ je záměrně zařazena až jako poslední, a to z důvodu, že Ernest Hemingway ve své novele Stařec a moře prakticky shrnuje myšlenky existencialismu a nihilismu obsažené v této diplomové práci.

1. Filozofické vymezení pojmu nihilismus

„Navykáme si žít, ještě než si navykneme myslet...“

(Albert Camus)

1.1 Od nihilismu k existencialismu

Budeme-li se snažit přenést raný anarchistický nihilismus Dostojevského a Turgěněva do filozofického myšlení 20. století, nemůže nás naše pátrání zavést nikam jinam, než k Martinu Heideggerovi. Přijímaje z Kierkegaarda tragický prvek úzkosti, odpor k životu odosobněnému, představu existence absurdní a pojem nebezpečné svobody, domnívá se Heidegger na rozdíl od dánského subjektivisty, že rozebírá obecně platnou skutečnost existence lidské vůbec, a požaduje pro své myšlení, jež by bylo vhodným základem nové úplné metafyziky, jméno filozofie existenciální.¹

Vedle existencialismu německého se paralelně vyvíjí také o něco málo mladší existencialismus francouzský, který se však spíše než v ryzí filozofii manifestuje v literárně-beletristické formě. Sartrova konstrukce nic, které je nutným momentem struktury vědomí, bez něhož vědomí není možné, je výsledkem jeho teze, podle níž je vědomí zároveň subjektem i objektem, je ve světě i mimo něj, je pramenem i výsledkem. Sartre byl označen za nihilistu par excellence, za toho, kdo prohloubil dokonce negativismus Heideggerův.²

Vlivu Heideggerova existencialismu na ateistický existencialismus francouzský si v doslovu k Sartrově prvotině *Nevolnost* všímá také Josef Felix: „*Pozice gidovské skepse u něho do nejvyšší míry umocnila doktrína heideggerovského existencialismu, s níž se tehdy mladý autor velmi brzy seznámil. Všechno, celý svět hodnot evropské civilizace a kultury, všechny koncepce reality, člověka, vědy, literatury, humanismu zdály se mu lživé.*“³

¹ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 20.

² , Jana. -Paul Sartra. Praha: Filosofie, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 94.

³ Felix in SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 228.

Tak jako Jean-Paul Sartre rozpracovával učení Heideggerovo, Albert Camus byl okouzlen filozofickým myšlením Friedricha Nietzscheho. „*Ne náhodou představuje Nietzsche zdaleka nejčastěji zmiňovanou osobnost v Camusových Zápiscích. Pro srovnání připomeňme, že po tomto autorově oblíbenci následuje dlouhá pauza. Velmi vzdálené druhé místo pak zaujímá Tolstoj, třetí Ježíš Kristus a o čtvrté se dělí Dostojevský se Stendhalem,*“⁴ vyjmenovává Eva Beránková.

Rozhodující význam získává nihilismus právě až u Friedricha Nietzscheho, aby se později stal pilířem německé existenciální filozofie Martina Heideggera a Karla Jaspersa, v jehož Psychologii světových názorů z roku 1919 jsou vyloženy všechny existenciální trumfy: soustředěný zájem k člověku, analytika lidských situací, jimž nemůže člověk uniknout (smrt, utrpení, náhoda, vina, boj), otázka po čase a mnohohodnotnosti jeho smyslu, otázka po lidské svobodě, po existenci v době nihilismu.“⁵

Paralelně s německým existencialismem se vyvíjí také existencialismus francouzský, v němž se nihilismus prostřednictvím francouzských spisovatelů Alberta Camuse, Jean-Paul Sartra, Borise Viana nebo Simone de Beauvoir vrací z výhradně filozofického prostředí zpět do tzv. filozofující beletrie. Zvláštností existencialismu je, že je filozofií, jež se vyjadřuje stejnou mírou filozofickou úvahou jako výrazem beletristickým, že oblíbenou jeho expresí je filozofující beletrie. Literatura existencialismu je z této stránky doslova beletrie profesorů filozofie.⁶

Není tajemstvím, že Jean-Paul Sartre vycházel z Nietzscheho filozofie, že Albert Camus obdivoval Dostojevského, jenž je považován za existencialistu přecházejícího existencialismus 20. stoletím a jehož Zápisky z podzemí můžou být směle označovány za první existenciální počin vůbec. Toto úzké spojení s nihilismem však generaci existencialistů paradoxně škodilo, tradičně špatně pochopený nihilismus byl jejich filozofii často vyčítán: „*Především pro spis Bytí a nicota si Sartre vysloužil kritiku za svůj individualistický nihilismus. Spis Existencialismus je humanismus z roku 1946 má*

⁴ Beránková in CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 96.

⁵ Jaspers in _____, Jana. _____ -Paul Sartra. Praha: Filosofía, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 19.

⁶ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 23.

dokázat, že jeho filozofie není principiálním nihilismem. (...) Výtkaám za své negativistické či nihilistické pojetí člověka, za subjektivismus daný jeho výchozí tezí, se Sartre bránil tím, že poukazoval na dvojí smysl slova subjektivismus, s nímž prý jeho protivníci hrají. Existencialismus totiž chápe podle něj subjektivismus hlouběji.“⁷

Autoři amerického nihilismu, tedy představitelé tzv. „beat generation“ byli často ovlivněni orientálními náboženskými a filosofickými představami, které si většinou vykládali velmi volně, někdy i upravovali k obrazu svému. Nejoblíbenějším se jim stal zen-buddhismus. Jak zásadní vliv měl na tvorbu Allena Ginsberga, popisuje Josef Jařab: „Řešení jisté osobní duchovní krize mu za studia na Kolumbijské univerzitě poskytlo setkání s myšlenkami buddhismu. Právě v tomto učení našel spolu s řadou dalších beatníků myšlenkovou otevřenost, tolerantnost, výzvu k meditativnosti a samotné praktikování meditací bylo pro něj vítaným spojením konkrétního tělesného světa s možností expanze vědomí, což našlo svůj odraz i v objektivistických kvalitách jeho básnické tvorby.“⁸

1.2 Kritika existencialismu

Nihilismus v latentní podobě infiltrovaný do existencialismu se stal přístupnějším běžnému čtenáři, až se z něj v polovině 20. století stal přesný opak toho, co existencialisté zamýšleli, stal se módním filozofickým směrem. To, co mělo být zaměřeno na individualitu jedince, se stalo záležitostí celé společnosti. Toto původně filozofické hnutí vzbudilo totiž tak mimořádný zájem veřejnosti, až se stalo, že bylo postíženo právě tím, proti čemu „existencialisté“ hledali smysl svého filosofování. Existencialismus se stal předmětem veřejné zvědavosti, intelektuálního tlachání, stal se svého času módou. Pozornost se začala odvracet od poznání věcí, vznikla půda pro růst iluzí, falešných představ. Existencialismem se začal rozumět takový životní postoj, který si libuje v tom, že se soustřeďuje na špatné a výstřední stránky života, že

⁷

, Jana.

-Paul Sartra. Praha:

Filosofia, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 101.

⁸ Jařab in GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 12.

vyhledává absurdní a morbidní témata, že je jedním slovem filosofií životního nihilismu.⁹

Přestože byl existencialismus výhradně filozofií levicových intelektuálů, neměl v zemích východního bloku, Československo nevyjímaje, na růžích ustláno. Myšlenky Jean-Paul Sartra, který sympatizoval s komunistickou stranou, přátelil se s Fidelem Castrem a na pařížských ulicích rozdával zakázané maoistické tiskoviny, byly u nás dlouhou dobu nežádoucí. Existencialismus stihl osud zvláště odsuzovaného „směru buržoazní filosofie“. Oficiálně byl tradován jako pouhá filosofie nihilismu, pesimismu, nicoty a smrti, jako „produkt prohnilé buržoazní společnosti“. Až teprve v šedesátých letech první průlom představovala konference o F. Kafkovi, pořádaná Svazem spisovatelů. I ta však sebou nesla pečeť ideologického zabarvení.¹⁰

⁹ , Jana. *Filosofia*, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 29.

-Paul Sartra. Praha:

¹⁰ , Jana. *Existoval existencialismus?* *Filosofia*, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 8.

-Paul Sartra. Praha:

2. Zasazení nihilismu do kontextu světové literatury

„Kdyby lidé víc přemýšleli, přesvědčili by se, že život opravdu nestojí za to, abychom se o něj příliš starali...“

(Michail Jurjevič Lermontov)

2.1 Definice nihilismu

Může se člověk dobrovolně vydat na cestu vlastního sebezničení a jen nečině přihlížet, jak ho život drtí? Může se člověk bez odporu nechat přibíjet na kříž? Může se spisovatel propít až do protialkoholní léčebny, aniž by současně přestal být šťastný? Může! Odpovědi na tyto otázky a živím důkazem toho je nám nihilismus.

„Člověk nemůže být vždycky jen rozumný,“¹¹ prohlašuje Meursault, učebnicový příklad nihilisty 20. století v Camusově Cizinci z roku 1942 a velmi podobně se vyjadřuje také Colin ve Vianově Pěně dní: „Když ji spolknou, je to, jako když se mi v prsou rvou dvě zvířata. A pak, to není pravda, člověk nemá být rozumný. Lepší je, když není, ale někdy není vyhnutí.“¹²

Nihilismus jako alternativní forma kritického myšlení to nikdy neměl jednoduché. Klasická filozofie ho nikdy nebrala natolik vážně, aby se dokázal vymezit jako samostatný filozofický směr či svébytná filozofická škola. Laická veřejnost ho zase vnímá pouze jako laciné anarchistické popírání všeho, hůře pak neúctu ke všemu.

Obecně je Nihilismus nepřiliš přesně považován za postoj nebo filosofické stanovisko, které pouze popírá a odmítá možnost pravdivého poznání (radikální skepse). Nihilismus naopak popírá jen předem danou, nezvnitřněnou, automaticky přijímanou platnost společenských hodnot. *„Tak když nejsi zklamaný, tak jsi tedy skeptik, a to je ještě horší. Ale jakým právem si dovoluješ být skeptikem právě ty?“¹³* klade si otázku Turgěněv.

¹¹ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi 1. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 243.

¹² VIAN, Boris. *Pěna dní*. Praha: Mladá fronta, 1994, 215 s. ISBN 80-204-0511-9, str. 118.

¹³ TURGENĚV, Ivan Sergejevič. *Šlechtické hnízdo*. Praha: Lidové nakladatelství, 1972, 198 s. ISBN neuveden, str. 156.

Není na první pohled snadné vstřebat, že filozofické stanovisko, které jen popírá, odmítá a neguje, může být ve skutečnosti postojem aktivním, pozitivním a angažovaným, postojem osobností maximálně vyrovnaných, vyzrálých osobností smířených se životem. Vždyť co je pro člověka důležitější než přijmout svůj vlastní život?

Označení nihilismus zavedl do filozofie německý spisovatel a filozof Friedrich Heinrich Jacobi. Nejčastěji se nihilismus člení do tří základních frakcí:

- *teoretický nihilismus*, který odmítá možnost pravdivého poznání,
- *politický nihilismus*, ruské anarchistické hnutí 2. poloviny 19. století,
- *praktický nihilismus*, který popírá mravní hodnoty, odmítá oprávněnost autority.

2.2 První zmínky o nihilismu v klasické literatuře

První projevy nihilismu v klasické literatuře datujeme do roku 1859, kdy vyšel Turgeněvův román *Otcové a děti*, v němž hlavní hrdina Bazarov vysvětluje: „*Nihilista je člověk, který se nesklání před žádnou autoritou, který na všechno pohlíží z kritického stanoviska, který odmítá věřit na slovo v jakýkoli princip, ať je obklopen sebevětší úctou.*“¹⁴ Můžeme vypožorovat, že nihilistické nazírání života má zřetelné kořeny ve „zbytečném člověku“ klasického ruského románu. Turgeněvův Bazarov je představitelem politicky jasně definovaného anarchistického hnutí, které se ve druhé polovině 19. století intelektuálně bouřilo proti rigidnímu carskému zřízení Ruska. Ale už některé prvky z díla Puškinova: „*Chci žít, abych přemýšlel a trpěl*“¹⁵ nebo později Lermontovova: „*Kdyby lidé víc přemýšleli, přesvědčili by se, že život opravdu nestojí za to, abychom se o něj příliš starali*“¹⁶ můžeme považovat za jakousi předzvěst nihilismu.

¹⁴ TURGENĚV, Ivan Sergejevič. *Otcové a děti*. Praha: Odeon, 1970, 177 s. ISBN neuveden. str. 23.

¹⁵ Puškin in SOLŽENICYN, Alexandr Isajevič. *Souostroví Gulag, 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha, 1990, 356 s. ISBN 80-900-2700-8, str. 285.

¹⁶ LERMONTOV, Michajl Jurijevič. *Hrdina naší doby*. Praha: Odeon, 1983. ISBN neuveden, str. 173.

Ruský nihilismus nachází svůj vrchol už pět let po zmíněném Turgeněvově románu, v roce 1964 v Zápiscích z podzemí Fjodora Michajloviče Dostojevského, kde dostáváme sumarizovaný vhled do nihilistovy mysli. „*Vlastní, svobodná a nespoutaná vůle, vlastní, třebaš ten nejdivočejší vrtoch vlastní fantazie, vydrážděné někdy třebaš až k šílenství, to je ta opominutá, ta nevhodnotnější hodnota, která se nedá zařadit do žádné stupnice a která všechny systémy a teorie rozbíjí napadrt'. Jak na to přišli všichni ti mudrci, že člověku je třeba jakéhosi normálního, jakéhosi ctnostného chtění? Odkud to vzali, že člověk si musí přát jen to, co je rozumné a prospěšné? Člověku je třeba jedině samostatného chtění, stůj ho ta samostatnost co stůj a přived' kam přived'. Nu a chtít se může všelicos.*“¹⁷

Také doktor Ragin v Čechovově slavném Pavilonu č. 6 přesvědčuje psychicky narušeného Gromova postiženého stihomamem: „*Za jakýchkoli okolností můžete nacházet uspokojení v sobě samém. Klid a spokojenost nejsou mimo člověka, nýbrž v něm samém. Obyčejný člověk vidí dobré i zlé venku, totiž v kočárech a pracovnách, kdežto myslící člověk je hledá ve svém nitru. Svobodné a hluboké myšlení, které usiluje o pochopení smyslu života, a naprosté pohrdání malicherným shonem světa - to jsou dvě slasti, nad něž člověk nepoznal nic vyššího. A vy je máte ve své moci, i kdybyste žil třeba za trojitými mřížemi. Diogenes žil v sudu, a přece byl šťastnější než všichni králové světa. Kdybyste se do té věci častěji zahloubal, pochopil byste, jak nicotné je všechno vnější, co nás znepokojuje. Je třeba usilovat o pochopení smyslu života, neboť v tom je pravé štěstí.*“¹⁸

Na americkém kontinentu si ve druhé polovině 50. let 20. století nihilismus našel své místo u tzv. „beat generation“ - generaci spisovatelů, kteří se svým nonkonformním bohémským stylem života a svým způsobem psaní stavěli do opozice vůči tradiční americké společnosti, jejím předsudkům a zaběhlým mechanismům. Nejvýraznějším představitelem beatníků je Jack Kerouac, který ve svém románu Big Sur definuje svůj nihilistický pohled na svět, když se ptá: „*Co budeme s našimi životy dělat? Ó, to nevím, asi je budeme pozorovat, si tak myslím.*“¹⁹

¹⁷ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zápisky z podzemí*. Brno: AF167, 1997, 112 s. ISBN 80-853-8426-4. str. 28.

¹⁸ ČECHOV, A. P. *Srdce nechodí samo*. Praha: Odeon, 1968. ISBN 01-119-68, str. 234.

¹⁹ KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylindr, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 160.

Beatnická literatura inspirovaná zen-buddhismem také výraznou měrou přispěla v 60. letech ke vzniku hnutí „hippies“. Jako demonstrace amerického nihilismu nám zde poslouží pasáž z Kerouacovy beatnické bible, románu *Na cestě*: „*Dostal jsem se do takovýho bodu extáze, do jakýho jsem se chtěl vždycky dostat, do fáze, kdy člověk překročí pomyslnou hranici chronologického vnímání času a vstoupí mezi stíny bezčasí, kdy užasne nad prázdnotou říše smrtelníků, kdy procítí vědomí smrti, která mu šlape na paty a popohání ho jít dál, přičemž i jí šlape na paty nějaký fantom, kdy se žene ke skokanskému prknu, ze kterého skáčou andělé a odlétají do svaté nicoty nestvořené prázdnoty, do mocné a nepředstavitelné záře, která žhne v jasný podstatě myslí, do nesčetných lotosových zemí, které se otevírají v kouzelném rajském hemžení nočních motýlů.*“²⁰

Deziluze ze světových událostí počátku 20. století proniká i do literatury tzv. „ztracené generace“. Tito autoři zažili na vlastní kůži první světovou válku, následný poválečný vývoj včetně hospodářské krize a nevyhnutelné směřování k dalšímu geopolitickému konfliktu. Ve svých dílech vyjadřovali pocity vojáků po návratu z fronty, lidí duševně zmrzačených, kteří měli problémy s navazováním vztahů, se znovuzařazením do společnosti. Pro tyto autory byly typické životní postoje, kterými dávají najevo nesouhlas a nedůvěru ke společnosti. Právě tak tragicky osaměle vyznívají osudy Hemingwayových hrdinů z třicátých let, kdy se autor vymaňuje z módního nihilismu legendy, kterou sám o sobě pomáhal šířit, kdy uviděl očima chudých, drcených na dně společnosti.²¹

Všechny uvedené literární směry spolu velmi úzce souvisí a jejich společným sjednocujícím vláknem je nihilismus. Kerouacovým vzorem byl Hemingway, Hemingway obdivoval Čechova, Camus obdivoval Dostojevského, bez Dostojevského by nebyl Nietzsche, bez Nietzscheho zase Sartre. „*Znáte Dostojevského? Kromě Stendhala mně nikdo nezpůsobil takové překvapení a potěšení, je to psycholog, s nímž si rozumím,*“²² psal Friedrich Nietzsche roku 1887 v dopise svému příteli.

²⁰ KEROUAC, Jack. *Na cestě*. Praha: Argo, 2005, 317 s. ISBN 80-720-3719-6, str. 213.

²¹ Vrba in HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 112.

²² POPELOVÁ, Jiřina. *Rozpad klasické filosofie: Vznik soudobého filosofického schismatu*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1968. ISBN neuveden, str. 233.

2.3 Prvky nihilismu ve světové literatuře

„Život by se měl zařídit tak, aby každý okamžik v něm byl významný. Co je významné, bývá sice klamné a příjemné, ale člověk se může smířit i s bezvýznamností...“

(Ivan Sergejevič Turgeněv)

2.3.1 Mezní situace v životě člověka

Jedním ze základních kamenů existencialismu (ekvivalentně také nihilismu) jsou tzv. mezní situace, nebo chceme-li mezní okamžiky. Tento pojem poprvé užil v roce 1919 německý filozof Karl Jaspers. Míjí tím situace, jež člověka bytostně ohrožují, jako jsou tragické osudové chvíle, kataklysmata, bolest, smrt, atd., v nichž se chováme s vlastní volbou a otevíráme se nejen světu, ale zejména sami sobě v nalézání autentické existence.²³

Jedna z takových mezních situací, kdy se člověk přiblíží na dosah smrti je autenticky vyobrazena v autobiografickém románu Thomase Buergenthala: *„Popadl mě strach, strach ze smrti, protože jsem si uvědomil, že když se mi nepodařilo utéci, jediná moje cesta vede do plynové komory. Ale pak se najednou stalo něco neobvyklého. Jak jsem si připouštěl, že není úniku a že za několik hodin zemřu, pomalu, velice pomalu můj strach opadával. Nervózní napětí, které nade mnou viselo jako mrak, pominulo. Tělem mi proudilo vnitřní teplo. Bylo mi blaze, strach zmizel a už jsem se smrti nebál. Teď, když jsem ležel oblečený na posteli a s holí vedle sebe, už jsem se nechtěl ukryvat. Ztratil jsem touhu žít a přešel mě strach ze smrti. Byl to nádherný pocit, naprostá prázdnota. Nohy mě už nebolely a už jsem neměl ani hlad.“*²⁴

Je nasnadě, že takovýto prožitek musí na každém člověku zanechat stopy, a záleží na každém jednotlivci, zda přijde posun k lepšímu, či horšímu. *„Vojáky blízkost*

²³ , Jana.

-Paul Sartra. Praha:

Filosofia, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 11.

²⁴ BUERGENTHAL, Thomas. *Bez štěstí nepřezijíš*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2008, 203 s. ISBN 978-80-7217-549-9.

smrti aspoň na krátký čas udělala lepšími, očistila je,“²⁵ píše Alexandr Solženicyn v Kruhu prvním. Během těchto okamžiků odosobnění se od okolního světa, kdy v blízkosti zdánlivě nevyhnutelné smrti vše vnější pozbývá smysl, nalézá člověk sám sebe. Buergenthalův příklad je přeci jen spíše hyperbolizující manifestací a pouhým nastíněním takovéto situace, přesto nejvýstižněji vystihuje elementární podstatu věci.

Bylo by chybou považovat za pro existencialismus určující pouze prožitek negativní. Stejný význam pro zjištění, že existujeme, mají také chvíle absolutního štěstí, lásky či rozkoše, jako uvádí Baudelaire: „*V některých takřka nadpřirozených duševních stavech zjeví se před námi celá hloubka života při pohledu na věc i obyčejnou. Stane se jejím symbolem. (...) Ale co záleží na věčném zatracení tomu, kdo našel v jediné vteřině nekonečnost rozkoše.*“²⁶

V mezních situacích: ve chvílích bolestných, osudových, určujících, v kratičkých chvílích absolutního štěstí, vzplanutí, v sebeprojevných chvílích vlastní vážnosti a sebeúcty, se člověk na okamžik dokáže vydělit z věčného běhu času, vytrhnout se ze soukolí společnosti, kterou je tažen. Jsou to okamžiky, během nichž člověk nalézá sám sebe, rozhoduje se podle sebe a nalézá podstatu své existence. Zjišťuje, že existuje!

Svůj vlastní pohled na mezní situace nejednou popisuje Jean-Paul Sartre ve své Nevolnosti: „*Je něco, na čem mi záleželo víc než na všem ostatním - aniž jsem si to jasně uvědomoval. Nebyla to láska, Bože to ne, ani sláva, ani bohatství. Bylo to... zkrátka představoval jsem si, že v určitých okamžicích může můj život nabýt vzácné a cenné hodnoty. K tomu nebylo zapotřebí mimořádných okolností: jen jsem požadoval trochu vážnosti.*“²⁷

Na význam mezních situací v díle Ernesta Hemingwaye zase upozorňuje František Vrba: „*Prožitky z války i osobní sklony, záliba v nebezpečí a ve sportech, které si vyžadují bojovného srdce, jako jsou španělské býčí zápasy, africké lovecké výpravy či rybolov v Mexickém zálivu, vedou autora k tomu, že hledá pravdu o člověku a jeho pocitech především v mezních situacích, tváří v tvář násilné smrti, kdy odpadá*

²⁵ SOLŽENICYN, Alexandr Isajevič. *V kruhu prvním*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, 372 s. ISBN 80-204-0331-0.

²⁶ BAUDELAIRE, Charles. *Důvěrné deníky*. Praha: KRA, 1993. ISBN 80-901-5271-6.

²⁷ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X. str. 53.

vyumělkovaná konvence a člověk se projevuje ve své nejčistší lidské podobě, kdy se ověřují nejzákladnější životní hodnoty, jimiž jsou pro Hemingwaye statečnost a láska.“

28

Ve výčtu ideových předchůdců a teoretiků existencialismu bývá trochu neprávem opomíjen Anton Pavlovič Čechov, jehož dílo v mnoha podobách prvky existenciální filozofie nese. Ne náhodou pojmenovala editorka souboru autorových povídek Ilja Svatoňová danou kolekci jako Okamžiky. „*Jsou to chvíle v lidském životě, kdy se člověku pod nárazem nějakého faktu zazdá všední, konvencí utvrzený životní běh náhle cynickým, otřesným, obvyklé začne vnímat jako neobvyklé, skutečné jako neexistující, přízračné. Do těchto „okamžiků“, v nichž se člověk prodírá k ujasnění svého postoje k lidem a světu, jako by Čechov koncentroval smysl života svých hrdinů.*“²⁹

Mezní situace, dokonalé okamžiky, chvíle autenticity a opravdovosti - jak jen si je nazveme - se však často stávaly vděčným terčem ortodoxních kritiků existencialismu. Bylo jim vyčítáno, že existencialismus neřeší každodennost, a běžnému člověku je sobecky na míle vzdálen. A je třeba přiznat, že skutečně jen málokterý člověk moderní doby dnes zažívá stejné situace, jakými procházely postavy Sartrovy, Camusovy nebo Kerouacovy. Vždyť kdo z nás přemýšlí a žije jako Meursault, Roquentin, Moriarty nebo Caulfield? Jejich nihilismus, zavedený až do své nejextrémnější podoby, by nás v očích společnosti přivedl na samý okraj společnosti. Bylo již mnohokrát konstatováno, že existencialismus má problémy s průměrným lidstvem. Život se musí žít i běžně, bez vyhrocených katastrofálních, v denním shonu obyčejných starostí, kdy nezbyvá času na intelektuální sebereflexi. Existencialismus se svými otázkami tu zůstává jaksí stranou. Úděl člověka se jen výjimečně odehrává v mezní situaci, která přivolá hlubší zamyšlení nad sebou samým.³⁰

²⁸ Vrba in HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 111.

²⁹ Svatoňová in ČECHOV, A. P. *Okamžiky*. Praha: Mladá Fronta, 1962. ISBN 23-092-62, str. 261.

³⁰ , Jana. -Paul Sartra. Praha: Filosofie, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 84.

2.3.2 Smrt a utrpení nástroji nihilismu

„Velké utrpení, stejně jako velké štěstí, bývají podnětem k úvahám,“³¹ píše v *Člověku revoltujícím* Albert Camus. Položme si však na radu existencionalistů otázku, jak nejlépe vytrhnout okamžik z běhu času? „Utrpení - ale vždyť to je jediná příčina poznávání. (...) Není snad možné, že člověk miluje i něco jiného než pouze blahobyť? Není možné, že docela stejně miluje strádání? Není možné, že strádání je mu stejnou potřebou jako blahobyť? Člověk má někdy hrozně, až vášnivě rád utrpení, to je fakt.“³² dává nám odpověď Fjodor Michajlovič Dostojevský roku 1864 v *Zápiscích z podzemí* a staví nám tak most k pochopení nihilismu.

Vědomé přijetí utrpení, či dokonce vyhledávání utrpení, můžeme považovat za jistý druh nihilismu. Svidrigajlov ve *Zločinu a trestu* v rozhovoru s Raskolnikovem říká: „Podle mého přesvědčení dokonce dospějete k názoru, že na sebe musíte vzít utrpení. Teď mi tak docela nevěříte, ale sám k tomu dospějete. Protože utrpení, Rodione Romanyč, je velká věc. Nehledte na to, že jsem tak tlustý, žiju si dobře, ale vím to. Nesmějte se tomu, ale v utrpení je idea. (...) Utrpení je prospěšná věc. Vytrpte si svoje. Mikolka má možná pravdu, že touží po utrpení.“³³

Literární vědec Václav Černý si motivu hledání smyslu v utrpení všimá v díle neskrývaného obdivovatele a následovníka Dostojevského, francouzského prozaika a dramatika André Gida z roku 1907 *Prométheus špatně připoutaný*: „*Prométheus i Cocles, mnohem úspěšněji, tím, že se každý svému trápení naopak oddá, pěstuje si je, krmí svého orla do krásy svým tělem, libuje si u vědomí utrpené křivdy, cítí se lepší, stává se dobrodincem lidí, činí dobré skutky, tj. promítá sám sebe v úmysly a ideální podoby své bytosti, které i realizuje, a znovu a dále. Tato sebevýstavba z ducha utrpení, promítání sebe v novou podobu k uskutečnění, toto pojetí člověka jako auto-projektu: existencialismus uvidí v něm opět jeden z hlavních pojmů svého pojetí člověka.*“³⁴

³¹ CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Garamond, 2007, str. 18.

³² DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zápisky z podzemí*. Brno: AF167, 1997, 112 s. ISBN 80-853-8426-4. str. 35.

³³ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2007, 511 s. ISBN 978-80-200-1513-6. str. 430.

³⁴ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 14.

Do utrpení a bezprostřední blízkosti smrti uvrhá hlavního hrdinu Zdi čekajícího na popravu také Jean-Paul Sartre. „*Měl strašný strach, že bude trpět, na nic jiného nemyslel: patřilo to k jeho mládí. Já už na to moc nemyslel, a nepotil jsem se proto, že bych se bál utrpení. (...) Kdyby mi teď v tom stavu, v jakém jsem byl, přišli oznámit, že se mohu klidně vrátit domů, že mi darovali život, nechalo by mě to chladným: Když jsme ztratili iluzi věčnosti, je úplně stejné čekat několik hodin nebo několik let.*“³⁵

A v téměř identické mezní situaci dochází k nápadně podobnému existenciálnímu smíření se smrtí jako u Pabla Ibbiety také u Meursaulta v Camusově *Cizinci*. „*V podstatě mi bylo naprosto jasné, že je celkem jedno, zemřeme-li ve třiceti nebo v sedmdesáti, poněvadž samozřejmě tak jako tak budou žít ostatní muži a ostatní ženy dál, a celá tisíciletí se na tom nic nezmění. Tohle tedy bylo nad slunce jasnější. Pokaždé bych umíral zas jen já, teď jako za dvacet let.*“³⁶

Václav Černý shrnuje tuto tematiku na poslední straně Prvního sešitu o existencialismu: „*Jak se do tohoto děje subjektivního života vřazuje smrt? Nevřazuje se do něho, praví Sartre, přichází jej pouze přestříhnout, přetíná jej zvenčí absurdně a vždy nevčas, odnímajíc mu všechnen význam. Ptám se, proč by si osobnost - ví-li, že zemřít musí - nemohla naopak svou smrt přivlastnit? Kdo jí v tom může zabránit a co by jí mohlo vadit? Co by jí mohlo zamezit, aby se v myšlence na smrt zdomácnila a viděla v smrti nikoliv náhodu a úděl, ale naopak mou poslední možnost, poslední možnost mne samého, moji možnost nejosobnější, závěrečnou příležitost pravdivého výrazu mé osobnosti! Zemřít mou vlastní smrtí, k tomu přece volá a zve už ten základní, objektivní fakt, že má smrt je jediná věc, kterou nikdo nemůže udělat za mne. (...) Říkám jen, že žít opravdově, znamená právě žít tak, abych v kterékoliv chvíli mohl zemřít, a přec pokaždé byl sám sebou. (...) Naprosto nevede toto pojetí k složení rukou do klína a k trpkému čekání na smrt. Hrdina nežije, aby zemřel. Naopak: je ochoten kdykoliv přijmout smrt za to, aby mělo ještě smysl mezi lidmi žít.*“³⁷

Čechovův Ragin při svém výkladu chápání bolesti, utrpení a smrti vysvětluje: „*Nač vlastně lidem bránit v umírání, když smrt je normální a zákonitý konec každého*

³⁵ SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Praha: KMa, 2003, 368 s. ISBN 80-730-9989-6. str. 19.

³⁶ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Praha: Garamond, 2005, 122 s. ISBN 80-863-7994-9. str. 251.

³⁷ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 73.

*člověka? Proč komu ulevovat v utrpení? Co z toho, když nějaký kramář nebo úřada pobude na světě pět nebo deset let navíc? Máme-li vidět smysl medicíny v tom, že léky ulevují v utrpení, pak se bezděčně klade otázka: proč komu v utrpení ulevovat? Za prvé se říká, že utrpení vede člověka k dokonalosti, a za druhé, jestliže se lidstvo opravdu naučí ulehčovat si utrpení pilulkami a kapkami, pak naprosto odhodí náboženství a filozofii, v nichž dosud nacházelo nejen ochranu před všelikým trápením, nýbrž i štěstí.*³⁸

Východisko z toho, jak uchopit a přijmout vlastní utrpení podává Camus v alegorickém Moru (1947): „*Bůh připouští a dokonce si přeje, aby v šťastných dobách duše odpočívala a radovala se, v dobách výjimečných neštěstí žádá morálku výjimečnou. Bůh dnes prokazuje lidem tu přízeň, že je uvrhl do neštěstí, takže musejí opět nalézt a projevit největší ctnost.*“³⁹ Lidé zaujímají různá stanoviska k moru a dokazují, že člověk není tak zcela bezmocný tváří v tvář osudu, jenž je mu dán. Tento román rozchodu, neštěstí a naděje, připomínající lidem tehdejší doby, co právě prožili, měl ve své době obrovský úspěch.⁴⁰

Tence se vinoucí, avšak jasně zřetelnou linii metafyzické teze o přijetí utrpení jako neoddělitelné součásti lidského života a hledání podstaty existence v subjektivním utrpení každého jedince, který se nepoddává bolesti, ale naopak zachovává si lidskou důstojnost, hrdost a vážnost, sledujeme od děl Dostojevského, přes Čechova, až po André Gida. Tento myšlenkový základ tvoří mezi oběma světovými válkami základní podhoubí pro existencialismus Sartrův, Camusův, Vianův, ryzí nihilismus beatnické generace Kerouaca, Salingera nebo Ginsberga a v neposlední řadě ztracené generace na čele s Ernestem Hemingwayem.

Přijmout smrt, smířit se s vlastním koncem, který nevyhnutelně stejně jednou musí přijít, nehnout prstem, abychom zvrátili běh událostí a pokusili se blížící se smrt oddálit. Postoj v očích dnešní konformní společnosti nepřijatelný a zavrženíhodný. Dnes bychom patrně mohli být za tento přístup k životu (či smrti?) označeni za zbabělce neschopné vzepřít se svému osudu - přitom se jedná o transcendentní uvědomění si

³⁸ ČECHOV, A. P. *Srdce nechodí samo*. Praha: Odeon, 1968. ISBN 01-119-68, str. 224.

³⁹ CAMUS, Albert. *Mor*. Praha: Hynek, 1997, 258 s. ISBN 80-859-0663-5, str. 189.

⁴⁰ Steinová in CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7, str. 6.

vlastního bytí, uvědomění si vlastní existence. „Právě v nouzi můžeme mít o to větší smysl pro nejnezbytnější: očistit se ve vlastní duši a pravdivě myslet a jednat, abychom mohli uchopit život z ryzího zdroje tváří v tvář nicotě,“⁴¹ říká Jaspers.

Ale kdo nevěří na osud a je schopen přijmout v poklidu okamžitou smrt za svůj nezvratný a nejmenšího vzdoru nehodný úděl? Jedině nihilista! „Camus tvrdil, že jedinou skutečnou úlohou člověka, zrozeného do absurdního světa, je žít, uvědomovat si vlastní život, vlastní vzpouru, vlastní svobodu,“⁴² píše William Faulkner.

2.3.3 Samota živnou půdou nihilismu aneb Peklo jsou ti druzí

Jedním ze základních a ne-li vůbec tím nejvýznamnějším prostředkem nihilismu je a musí být samota. „Peklo jsou ti druzí,“⁴³ napsal Jean-Paul Sartre ve své dramatické hře S vyloučením veřejnosti v roce 1944. Už osvícenec Jean-Jacques Rousseau vyzýval k návratu k přírodě a lidské přirozenosti, když poznal, že civilizovaná společnost ve své konvenční podobě člověka deformuje.

Jak však správně chápat slavnou Sartrovu větu? Na první pohled vyloženě zapáchá sobectvím a čpí z ní až téměř jakási misantropie. Sartrovy postavy jsou také často zahánány na okraj společnosti a osamoceně se protloukají životem. Nicméně je třeba podotknout, že se do samoty povětšinou zahánějí samy a dobrovolně. „Prvým krokem existencialismu je způsobit, aby každý člověk dostal do svého držení to, čím je, a aby na něm spočinula naprostá odpovědnost za jeho existenci. A když říkáme, že člověk je odpovědný sám za sebe, nechceme tím říci, že člověk je odpovědný výlučně za svou individualitu, ale že je zodpovědný za všechny lidi,“ brání se kritice Sartre ve spisu Existencialismus je humanismus a dodává: „Když prohlásím, že svoboda v každé konkrétní okolnosti nemůže mít jiný cíl než chtít sama sebe, jestliže člověk jednou

⁴¹ JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 1991, 92 s. ISBN 80-204-0244-6, str. 5.

⁴² Faulkner in CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7, str. 6.

⁴³ Sartre in _____, Jana. _____ -Paul Sartra. Praha: Filosofía, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 107.

poznal, že v opuštěnosti vytyčuje hodnoty, může již chtít jen jedno, a to svobodu jako základ všech hodnot.“⁴⁴

Pro nihilisty tedy není samota žádným únikem ze společnosti, ale vědomě v ní nacházejí prostor pro své myšlenky, meditaci, prostor pro hledání inspirace, pro převzetí absolutní odpovědnosti za svoji existenci. Člověk je (a bude) jen tím, čím se sám udělá, existuje tím způsobem, že sebe samého uskutečňuje, je vlastně jen úhrnem svých činů. Nemajíce smyslu odjinud, ani podkladu jiného než sebe, je existence čistou autonomií, sebevládou, svobodou. Existence a svoboda jsou synonyma. Člověk je odpověden za všechny své činy, neboť jeho existence-svoboda nejsou leč tyto činy samotné.⁴⁵

Jinými slovy, nikdy nemůžeme ničeho litovat sami před sebou, pokud jsme za to přijali zodpovědnost. Není možné se zodpovídat ani omlouvat nikomu jinému kromě nás samých. A existencialisté jdou ještě dále, než je naše pozemské bytí. Pokud se máme zodpovídat výhradně sami sobě, nemůže v tom tedy figurovat žádný Bůh a vyčleňují ze své filozofie také Boha, čímž si získávají řadu nepřátel. Sartre pro svůj ateistický existencialismus důsledně vyvodil závěry z nietzscheovského motivu daného proslavenou větou „Bůh je mrtev“ i z Dostojevského teze „Kdyby nebylo Boha, vše by bylo dovoleno“.⁴⁶

Za vše špatné, za svá špatná rozhodnutí, za svá selhání se nezodpovídáme nikomu jinému než sami sobě. A pokud to přijmeme, nic nám nemůže vzít vědomí vlastní existence. Existujeme! Jen v očích a v porovnávání s „těmi druhými“, tím, co si o nás myslí, se stáváme zranitelnými, popř. poraženými a stále hlouběji zabředáváme do životní absurdity. A věděl to o sto let dříve i Charles Baudelaire, když se ve svých Důvěrných denících vyznal: „*Teprve až budu u každého vzbuzovat odpor a hrůzu, dobudu si samoty.*“⁴⁷

⁴⁴ Sartre in _____, Jana. _____ -Paul Sartra.

Praha: Filosofie, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 124.

⁴⁵ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 26.

⁴⁶ _____, Jana. _____ -Paul Sartra. Praha:

Filosofie, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 101.

⁴⁷ BAUDELAIRE, Charles. *Důvěrné deníky*. Praha: KRA, 1993. ISBN 80-901-5271-6, str. 34.

Také v Baudelairově podání toto prohlášení působí nihilisticky. Předchůdce „prokletých básníků“ byl také tím prvním, kdo do francouzské poezie přinesl nepříkrášlený obraz skutečnosti, které vládne nepoetické zlo, jehož ztvárnění se až dosud poezie vyhýbala. Výchozím bodem jeho Květů zla je nemožnost člověka dosáhnout štěstí, z čehož pramení jeho neutišitelná bolest.

Motivy zla, hrůzy a odporu, rozpolcenosti individua a jeho osamění, či nenaplněnosti lidského štěstí, to jsou základní atributy, které oba významné literáty spojují. Však ne náhodou Sartre vytvořil rozsáhlou studii právě o postavě Charlese Baudelaira. Sartrovy monumentální studie o Baudelairovi a Genetovi vypovídají o tom, čím jej právě tyto výjimečné osobnosti přitahovali. Tak např. otázka zla, která se táhne celou tradiční francouzskou prózou. Sartre postřehl, že Baudelaire ztroskotál, protože nedovedl učinit poslední rozhodný krok v negaci své společnosti.⁴⁸

Třetím a tentokrát pozitivním příkladem uchopení lidské samoty - samoty člověka, který k tužbě po ní došel racionální úvahou na základě prožité zkušenosti, který už v samotě nechce hledat bolest ani utrpení ani vzdor. Člověka, který se nihilisticky vymezuje proti společnosti, jen aby našel klid pro svoji svébytnou existenci a který pochopil, že „peklo jsou ti skutečně ti druzí“, nám vyobrazí ukázka ze Souostroví gulag Alexandra Solženicyna: „*Ach, tak se schovat v té tišině! Slyšet čisté zvučné kokrhání kohouta v jasném vzduchu! Pohládit dobrou vážnou hlavu koně! Jděte k čertu, vy všechny velké problémy, ať se s vámi trápí někdo jiný, hloupější! Odpočinout si tam od nadávek vyšetřovatelů, otravného vysvětlování celého svého života, od rachocení vězeňských zámků, od těžkého vzduchu v cele. Jediný život je nám dán, maličký, krátký život! - a my jej trestuhodně vystavujeme čímsi kulometům, nebo s ním, dosud bezúhonným, lezeme na špinavé smetiště politiky. Tam v Altaji bych snad žil v nejnižší a nejtemnější chaloupce za vsí u lesa. Šel bych do lesa, ne na chrastí ani na houby, objal bych dva kmeny: Moji milí! Nic víc už nepotřebuji.*“⁴⁹

Samota ve své nejzazší podobě graduje do extrémní podoby v Sartrově novele Hérostratos, která vyšla v roce 1939 v povídkovém souboru Zed'. Vědomí nemožnosti

⁴⁸ NOV, Jana.

-Paul Sartra. Praha:

Filosofia, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 57.

⁴⁹ SOLŽENICYN, Alexandr Isajevič. *Souostroví Gulag, 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha, 1990, 356 s. ISBN 80-900-2700-8, str. 327.

dosáhnout štěstí, pocity životní absurdity, přivádí vypravěče příběhu téměř až k šílenství. Dochází k rozhodnutí, že nemá smysl takhle žít, bez toho, aby něco významného podnikl a jeho život nezůstal bez hmatatelného počínu. A protože ve své slabosti není ničeho významného schopen, cítí se společností nedoceněn, vypěstuje si v sobě misantropický odpor k lidem v takové míře, že se rozhodne jich co nejvíc zabít. „*Předpokládám, že vás bude zajímat, jaký je člověk, který lidi rád nemá. Nuže, prosím, jsem to já, a mám je rád tak málo, že za chvíli jich půl tuctu zabiju. Možná, že se otážete: proč jenom půl tuctu? No přece proto, že v mém revolveru je jenom šest nábojů.*“⁵⁰

Sartre svého hrdinu přirovnává k antickému Hérostratovi: „*Jmenuje se Hérostrates. Chtěl se stát slavným a nenašel nic lepšího, než zapálit chrám v Efesu, jeden ze sedmi divů světa. A jak se jmenoval stavitel toho chrámu? Myslím dokonce, že se ani neví, jak se jmenoval. A Hérostratovo jméno si pamatujete? Vidíte, že si to nevypočítal tak špatně.*“⁵¹

V novele - ostatně jako v celé Zdi - se objevují vulgární a někdy i morbidní pasáže, na kterých autor demonstruje, do jakých zvráceností společnost jeho posty zahání, jak naznačuje scéna, v níž si Sartrův Hérostratos přivede prostitutku. Ne, za účelem, k jakému jsou tyto lehké ženy obvykle využívány, ale aby ji se zbraní v ruce znemožnil a zneuctil. Možná proto, aby měl před sebou člověka, který padl zdánlivě ještě hlouběji než on sám. „*Začala chodit sem a tam a vypadala nešikovně. Nic ženské tak nenamíchne, jako když mají chodit nahé. Nejsou zvyklé klást nohy na plocho. Kurva hrbila záda a ruce jí visely dolů. Zralé ženy mi nejsou protivné, když jsou svlečené, vypadají víc nahé než ostatní.*“⁵²

⁵⁰ SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Praha: KMa, 2003, 368 s. ISBN 80-730-9989-6. str. 59.

⁵¹ SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Praha: KMa, 2003, 368 s. ISBN 80-730-9989-6. str. 57.

⁵² SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Praha: KMa, 2003, 368 s. ISBN 80-730-9989-6. str. 54.

2.3.4 Pokora jako projev nihilismu

„*Pokora a zachování míry jsou naším údělem,*“⁵³ touto větou končí Otázka viny Karla Jasperse. Touha po smíření, po nalezení klidu a vlastní vyrovnanosti, vytržení individuality jedince ze společenského řádu, byly paradoxně vždy cílem všech nihilistů. Veškeré bohémství, rebelie a osobní vzpoura nebyly nikdy ničím jiným, než snahou o prosazení vlastní osobnosti. „*Ani v éře peněženek nemůže duši v člověku probudit žádná doktrína, ale jen bezmezný přijetí našeho bytí,*“⁵⁴ říká Allen Ginsberg.

Camus tvrdí, že jedinou skutečnou úlohou člověka, zrozeného do absurdního světa, je žít, uvědomovat si vlastní život, vlastní vzpouru, vlastní svobodu: „*Vzpouora dává životu cenu. Jestliže trvá po celou délku nějaké existence, obnovuje její velikost. Pro člověka bez klapek na očích neexistuje nic krásnějšího než pohled na inteligenci zápolící s realitou, jež toho člověka přesahuje. Ted' už chápu, proč doktríny, které mi všechno vysvětlují, mě zároveň oslabují. Zbavují mě tíhy mého vlastního života, ačkoliv je třeba, abych ji nesl sám.*“⁵⁵

Důraz na absolutní opravdovost se však vždy dostával do silného kontrastu s panujícím establishmentem. Proto dochází k rezignaci na dodržování společenských norem a narůstá snaha rozporovat je a narušovat. Tuto rezignaci, nebo chceme-li apatii však nelze chápat jako projev slabosti či porážky ducha. „*Apatheia neznamená netečnost. Hleděl jsem střídavě na oltář a na klenbu posetou hvězdami nebo na dlažbu, do země. Apatheia prý může znamenat necitlivost k okolnímu světu, ale o to větší míru citění k sobě a k Bohu. Pokud je Bůh v nás, nemůžeme být necitliví vůči bolesti a zlu. Lidé se neprávem domnívají, že apatický nebo cynický člověk je bez citu. Naopak, právě tím, že jsme stíháni bolestí a zlem, jsme citliví přes míru.*“⁵⁶

⁵³ JASPERS, Karl. *Otázka viny: příspěvek k německé otázce*. Praha: Mladá fronta, 1991, 92 s. ISBN 80-204-0244-6, str. 89.

⁵⁴ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výbor z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 30.

⁵⁵ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7, str. 78.

⁵⁶ FIC, Igor. *Vypalování stařiny. Rozprava o zemi, pouti a poezii*. Praha: Trigon, 2015, 140 s. ISBN 978-80-87908-05-01, str. 19.

Přestože spojení pokory a nihilismu vyznívá trochu jako oxymóron, nalézali mnozí z jeho představitelů smysl právě v pasivní rezistenci a přijetí svého údělu ve světě. „*Byl příliš prostý na to, aby uvažoval, kdy dospěl k pokoře. Ale věděl, že k ní dospěl, a věděl, že pokora není člověku k necti a není na újmu opravdové hrdosti,*“⁵⁷ popisuje Ernest Hemingway svého starce Santiaga v novele Stařec a moře. Podobně mluví o pokoře také nezdolný bojovník s totalitním zřízením tehdejšího Sovětského svazu Alexandr Isajevič Solženicyn: „*Moudrost života je v tom, abychom ho přijímali v jeho vývoji a s nezbytným stupněm jeho obětí.*“⁵⁸

2.3.5 Mylné interpretace a tragické dopady nihilismu

Bohužel je třeba zde také zmínit, že nihilistický způsob myšlení měl v historii svou druhou, vesměs negativní tvář, s mnohdy tragickými dopady pro své zastánce. Není bez zajímavosti, že Sartra měla v oblibě (a s největší pravděpodobností tedy četla i Hérostrata) Olga Hepnarová, která v roce 1973 najela v Praze nákladním automobilem do skupiny asi 30 lidí, z nichž 8 zabila. Poté se ke svému činu hrdě hlásila a litovala toho, že nezabila lidí ještě víc. Jedná se o typický příklad hérostratovského nihilismu.

Podobným případem a dokladem toho, jak může literatura a umění ovlivnit činy jednotlivce, jenž se plně ztotožní s postavou z knihy, je také Mark Chapman, jenž v roce 1980 zastřelil Johna Lennona. V danou chvíli měl u sebe knihu J. D. Salinger - Kdo chytá v žitě, kterou uvedl jako zdroj inspirace k Lennonově vraždě. Na úvodní stranu knihy si Chapman poznamenal: Holden Caulfield - This is my statement. „*Já si v jednom kuse představuju, jak si spousta malejch dětí na něco hraje na takovým velikánským žitným poli. Tisíce a tisíce malejch dětí a nikde nikdo - jako nikdo dospělej - kromě mě. A já stojím na okraji nějakého šíleného útesu. Mám na starosti to, že musím chytnout každýho, kdo by z toho útesu moh spadnout - já jen jako, že když utíká a nekouká kam, musím se já odněkud vynořit a chytit ho. A to bych dělal pořád. Prostě*

⁵⁷ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 10.

⁵⁸ SOLŽENICYN, Alexandr Isajevič. *V kruhu prvním*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, 372 s. ISBN 80-204-0331-0, str. 318.

*bych chytal děti, co si hrajou v žitným poli a tak. Já vím, že je to šílenství, ale to je to jediný, co bych dělal doopravdy rád. Já vím, že to je šílenství.“*⁵⁹

Román Utrpení mladého Werthera, v němž se mladý hrdina pro nenaplněnou lásku k dívce zastřelí, vyvolal psychózu sebevražd mladých lidí, jakou s odstupem dvou století jen stěží pochopíme. „*Mně bylo úlevou i osvícením, že jsem skutečnost proměnil v poezii, moji přátelé se však milně domnívali, že musí poezii proměnit ve skutečnost, román znovu přehrát a rozhodně se zastřelit, co se zprvu událo jen mezi několika, odehrávalo se pak v širokém publiku, a knížka, která mně prospěla, byla prohlášena za zhoubnou,*“⁶⁰ vysvětloval Johan Wolfgang Goethe ve vzpomínkách Z mého života.

Podobně nebezpečně můžou při znalosti těchto souvislostí vyznívat hned první řádky Camusova Mýtu o Sisyfovi. „*Existuje pouze jeden opravdu vážný filozofický problém: to je sebevražda. Rozhodnout se, zda život stojí nebo nestojí za to, abychom ho žili, znamená zodpovědět základní filozofickou otázku. Všechno ostatní, zda je svět trojrozměrný, zda duch má devět nebo dvanáct kategorií, je až druhotné. (...) Mnoho lidí umírá, protože se domnívají, že život nestojí za to, aby ho žili. Znáám však jiné lidi, kteří se zcela paradoxně nechávají zabít pro ideje nebo iluze, jež jim poskytují důvod proč žít (to, čemu říkáme důvod žít, je zároveň skvělý důvod, proč umírat). Proto soudím, že nejnaléhavější otázkou je otázka po smyslu života.“*⁶¹

⁵⁹ SALINGER, Jerome David. *Kdo chytá v žitě*. Vyd. 8., V Knižním klubu 2. Překlad Luba Pellarová, Rudolf Pellar. Praha: Knižní klub, 2010, 189 s. ISBN 978-80-242-2678-1, str. 56.

⁶⁰ GOETHE, Johann Wolfgang. *Utrpení mladého Werthera*. Praha: XYZ, 2008, 221 s. ISBN 978-80-7388-081-1, str. 103.

⁶¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7, str. 14.

3. Francouzský existencialismus

„Všichni, jak tu jsme, pojidáme a popijíme, abychom uchovali svou vzácnou existenci, a přitom není žádný, ale žádný důvod proč existovat...“

(Jean-Paul Sartre)

3.1 Prapůvod a prvopočátky existencialismu - Blaise Pascal

Tím, kdo na nihilismu vystavěl celou svoji filozofii, byli představitelé francouzského existencialismu první poloviny 20. století. Není však úplně snadné určit, komu všemu toto označení skutečně patří. Například Albert Camus, který je všeobecně vnímán za jednoho ze dvou čelních představitelů této filozofie, se za existencialistu vůbec nepovažoval a striktně se vůči tomuto označení vymezoval *„Existencialismus! Když se začnou obviňovat, můžete si být jisti, že to chtějí shodit na někoho jiného. Kající soudci.“*⁶² píše v roce 1954 ve svých Zápiscích. Navzdory svým hanlivým výrokům na adresu filozofie existence však nemůže ve výčtu zásadních existencialistů chybět.

Za prapůvodce existenciálních myšlenek můžeme považovat francouzského myslitele, náboženského filozofa a spisovatele 17. století Blaise Pascala. *„Srdce má své důvody, o kterých rozum vůbec neví, poznáváme to z tisícerych věcí. Pravím, že srdce miluje přirozeně svrchovanou bytost a stejně přirozeně i sebe, podle toho, jak se čemu oddá, a podle vlastní volby se proti jednomu či druhému zatvrzuje. Vy jste odmítli jedno a druhé si ponecháváte. Je to z rozumu, že milujete sebe?“*⁶³

Už v Pascalově hlavním filozofickém a teologickém díle, v jeho bohužel nedokončených Myšlenkách, na nichž pracoval až do své smrti v roce 1662, můžeme nacházet zárodky budoucího nihilismu, který spatřil světlo světa až o celá dvě století později. *„Vždyť co vlastně je člověk v přírodě? Vzhledem k nekonečnu nicotou, vzhledem k nicotě veškerenstvem, je středem mezi ničím a vším. Je-li nekonečně vzdálen*

⁶² CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 100.

⁶³ PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000, 185 s. ISBN 80-204-0850-9, str. 22.

toho, aby pochopil krajnosti, jsou před ním i cíl a princip věci beznadějně zahaleny neproniknutelným tajemstvím. “⁶⁴

Blaise Pascal svým dílem ovlivnil už filozofické myšlení Sorena Kierkegaarda, Friedricha Nietzscheho, Martina Heideggera a následně i celou francouzskou existenciální filozofii. Celé Pascalovo dílo - vědecké, polemické, filozofické - proniká a sjednocuje úsilí dosahovat pravdivého poznání, v němž by bylo v souladu morální citění s rozumem, víra s vědou. Vrcholným - a dodejme ihned, že nezavršeným - dokladem tohoto Pascalova hledání jsou jistě jeho Myšlenky. Čtenář si při jejich četbě uvědomuje, že za dobově podmíněnou polemikou se skrývají problémy hlubší a trvalejší, že Pascal není moralistou platným jen pro daný historický okamžik - přes všechny společenské protiklady a implikace doby, jež z něho moralistu učinila.⁶⁵

Další otázkou, která je Pascalovi i všem existencialistům společná, je vnímání významu aktuálního prožitku - vnímání přítomnosti. Chvilé, kdy člověk žije, kdy si uvědomuje sám sebe, kdy existuje. Zatímco Sartre je nazývá důležitými okamžiky či mezními situacemi, Pascal je označuje jednoduše přítomností: *„Nikdy se nedržíme přítomnosti. Předbíháme k budoucnosti, jako by se blížila příliš pomalu, jako bychom chtěli uspišit její běh, nebo přivoláváme minulost, abychom snad zadrželi její přílišný spěch: jsme tak pošetilí, že bloudíme v dobách, které nám nepatří, a vůbec neuvažujeme o jediné, která je naše, a tak jaloví, že přemýšlíme o těch, které nic nejsou, a nerozvázně unikáme té jediné, která trvá. To proto, že přítomnost nás obvykle trýzní. Zakrýváme si ji před očima, poněvadž nás rmoutí, a jestliže je nám milá, s lítostí pozorujeme, jak uplyývá, pokoušíme se ji zajistit budoucností a uvažujeme, jak uspořádat věci, které nejsou v naší moci, pro dobu, u které není žádná záruka, že se jí dočkáme. Ať každý zkoumá své myšlenky. Zjistí, že se všechny zabývají minulostí nebo budoucností. Skoro vůbec nepomyslíme na přítomnost. A když už pomyslíme, pak jen proto, abychom si z ní vzali poučení, jak uspořádat budoucnost. Přítomnost nikdy není naším cílem. Minulost a přítomnost nám slouží jako prostředky, jediná budoucnost je naším cílem. A tak nikdy nežijeme, ale doufáme žít, a jak se ustavičně chystáme, že budeme šťastni, nevyhnutelně šťastni nikdy nejsme. “⁶⁶*

⁶⁴ PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000, 185 s. ISBN 80-204-0850-9, str. 70.

⁶⁵ , Petr. *Svět Blaise Pascala*. Praha: Vyšehrad, 1985, 376 s. ISBN neuveden, str. 14.

⁶⁶ PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000, 185 s. ISBN 80-204-0850-9, str. 42.

Otázka opravdovosti bytí v přítomném okamžiku je společná všem existencialistům. Zmiňuje ji také Camus ve svém Pádu. „Byla doba, kdy jsem ani jednu minutu nevěděl, jak se dočkám minuty další. Ano, na tomhle světě můžete válčit, předstírat lásku, mučit bližního, roztahovat se v novinách, nebo jen pomlouvat souseda při štrikování. Ale pokračovat, prostě jen pokračovat, je někdy nadlidské.“⁶⁷

3.2 Definice a determinace existencialismu

Čelní představitelé francouzského existencialismu:

- Albert Camus
- Jean-Paul Sartre
- Simone de Beauvoir
- Boris Vian
- André Gide
- Gabriel Marcel
- Maurice Merleau-Ponty

Všichni výše jmenovaní měli na existencialismus svůj vlastní náhled, některé názory se liší, jiné si dokonce protiřečí. „Existencialismů je prý tolik, kolik je existencialistů. To by nemělo překvapovat nikoho, kdo uvážil, že existencialismus je filozofií prožitku, a nikoliv diskurzu, že je založen na subjektivní skutečnosti životní, tedy na něčem povytce osobně rozrůzněném. Která tvrzení jsou v existencialismu při vší různosti nicméně společným majetkem? Čili, kdo je existencialistou? Existencialisté se - a to nejzákladněji, opakují - shodují v tom, že jejich východiskem je subjektivita individua, tj. osobní vědomí postihující sebe samo,“⁶⁸ zamýšlí se Václav Černý.

⁶⁷ CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 73.

⁶⁸ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 26.

I přes značnou různorodost můžeme přeci jen vyjmenovat některé teze společné všem jednotlivým proudům i odnožím existencialismu a pokusit se je definovat:

Existence předchází esenci, člověk nejprve existuje, setkává se se světem, začíná se v něm orientovat, až potom sám sebe definuje. Není žádná lidská přirozenost, jedinec nepředstavuje exemplář univerzálního konceptu člověka. Žádná esence či podstata nám dopředu nepředepisuje určitý model chování. Z počátku člověk není ničím, bude teprve takovým, jakým se učiní, bude tím, kým se rozhodl být. A je-li to skutečně existence, která předchází esenci, pak je člověk zodpovědný za to, kým je. Proto spočívá první krok existencialismu v tom, že dává člověku plnou vládu nad tím, kým je, a že na něj vkládá plnou zodpovědnost za vlastní existenci. A když říkáme, že člověk je zodpovědný sám za sebe, nechceme tím říct, že člověk je zodpovědný jen za svou individualitu, nýbrž zodpovědný za všechny lidi.⁶⁹ Člověk je individualita absolutně izolovaná od okolní společnosti i dějinného vývoje, nese osobní odpovědnost za své chování. „*Lidstvo je nesouvislá řada svobodných lidí, které nenapravitelně izoluje jejich subjektivita,*“⁷⁰ praví Simone de Beauvoir.

Člověk je prakticky odsouzen ke svobodě, je vržen do světa, v každé vteřině musí mezi něčím volit a z něčeho vybírat. „*Chtít být ten, který jsem, to je jediná svoboda, jež mi zbývá. Hleděl sklíčeně na trosky své důstojnosti. A náhle se mu zdálo, že vidí svou svobodu.*“⁷¹ Jediným, komu se zodpovídáme za svá rozhodnutí, jsme pouze my sami. V mezních situacích či důležitých okamžicích jedinec nachází zásadní poznání pro vnímání svého vlastního života i okolního světa. Existencialista je aktivně smířený se svou bezdůvodnou existencí, která je však bezmezně v jeho vlastních rukou.

Ve výkladu filozofie existencialismu nemůžeme začít nikde jinde, než u jejího ústředního tématu, u eponymního pojmu „existence“. Již bylo řečeno, že existence přechází podstatu, Jean-Paul Sartre definuje své pojetí existence ve své *Nevolnosti* následovně: „*Existovat znamená prostě být tu: existující se objevují, dají se potkat, ale nikdy je nelze odvodit. Myslím, že někteří lidé to pochopili. Jenomže se pokusili*

⁶⁹ SARTRE, Jean-Paul. *Existencialismus je humanismus*. Praha: Vyšehrad, 2004, 109 s. ISBN 80-702-1661-1, str. 14.

⁷⁰ Simone de Beauvoir in ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 31.

⁷¹ SARTRE, Jean Paul. *Cesty ke svobodě I. (Věk rozumu)*. Praha: ELK, 1946. ISBN neuveden, str. 203.

překonat onu kontingenci tím, že si vymysleli nezbytnou bytost a příčinu sama sebe. Avšak žádná nezbytná bytost nemůže vysvětlit existenci: kontingence není falešnou podobou, zdáním, jež lze rozptýlit, je to absolutno, tedy dokonalá bezdůvodnost. Vše je bezdůvodné, tento park, toto město i já. Když se stane, že si to člověk uvědomí, zvedne se mu žaludek a všechno se začne vznášet - to je Nevolnost. (...) Existence není něco, co připouští úvahy zdáli: musí to do vás prudce vpadnout, zarazit se na vás, těžce vám dolehnout na srdce jako velké, nehybné zvíře - anebo není vůbec nic.“⁷²

Na existencialismu je přitažlivé - pro některé možná naopak odpudivé - zamítnutí jakéhokoliv alibismu v lidském životě. Nic není předem dáno, můžu být jen tím, čím se sám udělám. Mé úspěchy, ale také všechny mé chyby nejsou dílem nikoho jiného než mne samotného. Nezodpovídám se Bohu, ani ostatním, jen já jsem sám sobě současně žalobcem i soudcem, a to mě nutí vše přijmout. „Člověk, který je odsouzen ke svobodě, nese na svých bedrech tíhu celého světa: je odpovědný za svět a sám za sebe jako způsob bytí. Tato absolutní svoboda spojená s totální odpovědností (není nevinných obětí - ani ve válce, neboť i v této mezní situaci svobodně volím, zda tuto fakticitu přijmu, či ne, zda dám přednost válce před smrtí nebo ztrátou váženosti, ani donucení nemůže mít moc nad svobodou) se odehrává v úzkosti, neboť od okamžiku vzniku mého bytí nesu tíhu celého světa na sobě sám. (...) Když volím, vytvářím skrze svou volbu osobu, již jsem a budu. Jsem tedy odpovědný za obraz sebe sama, který tvořím. Jestliže člověk nemá žádnou a priori podstatu, volí v totální odpovědnosti pro sebe sama. Z druhé strany, jestliže ve volbě sebe sama volím svou situaci a druhé v mé situaci, pak jsem odpovědný právě tak za ně,“⁷³ vysvětluje Sartre podstatu existencialismu ve filozofickém pojednání *Bytí a nicota*.

Svým narozením jsme vrženi do života, narozením jsme dostali absolutní svobodu, nemáme ani možnost nevolit, protože v každém okamžiku narážíme na svoji odpovědnost za sebe i za náš svět. „Má existence, má volba, mé skutky jsou v neustálém pohybu, v jakémsi toku, v němž plynou, a proto musím svou existenci znovuvytvářet tak dlouho, jak žiji. Nemáme tedy ani za sebou, ani před sebou, v zářné oblasti hodnot ospravedlnění nebo omluvy. Jsme sami bez omluv. Vyjádřil bych to slovy,

⁷² SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 168.

⁷³ Sartre in _____, Jana. _____ -Paul Sartra. Praha: Filosofie, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 111.

že člověk je odsouzen být svobodný. Odsouzen, protože se sám nestvořil, a jinak přesto svoboden, protože vržen do světa, je odpovědný za všechno, co dělá.“⁷⁴

Izolace od konformní společnosti a stahování se do vlastního světa logicky přináší pocity odcizení, nerovnováhy a absurdity, jež je spjata hlavně se jménem Alberta Camuse, který v Mýtu o Sisyfovi své chápání absurda objasňuje: „*Absurdno se rodí z rozporu mezi lidským voláním a nesmyslným mlčením světa. Je to ona roztržka mezi duchem, který touží, a světem, který vždy zklame, je to moje nostalgická touha po jednotě, je to tento rozptýlený vesmír a rozpor, který to vše svazuje.“⁷⁵*

V úvodu Prvního sešitu o existencialismu, pátrající po jeho ideových předchůdcích, uvádí Václav Černý scénu z Tolstého Vojny a míru, na níž explicitně demonstruje rozpor mezi individuem a konformní společností, kde se každý chová tak, jak se od něj očekává, a něho pramenící pocit životní absurdity. „*Nataša věděla, že to tak hrát musili, ale všechno bylo tak úžasně falešné a nepřirozené, že chvílemi se za herce styděla a chvílemi jí byli k smíchu. Rozhlédla se kolem po tvářích diváků, hledajíc na nich též pocit směšnosti a údivu, který se jí zmocnil. Ale všechny tváře pozorně sledovaly, co se odehrávalo na jevišti, a vyjadřovali nadšení, které se Nataše zdálo strojené. Snad to tak musí být, myslila si... a tu všichni, v přízemí, lóžích i jinde, tleskají a křičí ze všech sil... A Nataša jediná prožívá dojem, řídký snad, ale často převratný: dojem životní absurdnosti!“⁷⁶*

Obecenstvo v moskevské opeře (symbolizující nám zde celou lidskou společnost) se determinováno místem chová mechanicky pouze tak, jak se od něj očekává. Povstane, tleská a jásá - bez vyjádření vlastního postoje - to, co se odehrávalo na scéně, je vlastně nepodstatné, důležité je pouze, jak u toho všichni vypadají, jak se v očích ostatních umí chovat podle zavedených konvencí. Hlavně se ničím nevymykat! Večer po představení a pravděpodobně na základě odpoledního prožitku absurdnosti, kdy poznala, že nemá smysl se ničemu bránit, jen to přijmout a smířit se s tím, oddává se pokušení a podvede svého milovaného Ondřeje. Ráno však v celé míře přijímá vinu

⁷⁴ Sartre in _____, Jana.

-Paul Sartra.

Praha: Filosofía, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 112.

⁷⁵ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7, str 44.

⁷⁶ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 12.

za své selhání: „*Koho obviňuje, když ráno procitne a plná studu vzpomíná na obrat svého osudu? Sebe samou. Absurdnost nezbavila odpovědnosti a Nataša nemůže říci jinak než: Volila jsme svobodně! - Zde ve skutečnosti jsme již na širém moři nejautentičtější psychologie existencialistické - před existencialismem! Sama atmosféra životního pocitu, v němž intuice absurdity a jistota osobní odpovědnosti při všem nechtění důsledků jsou jen nápadnými tezemi v popředí, je hluboce totožná s ovzduším sartrismu.*“⁷⁷

Pro lepší pochopení můžeme uvést ještě ukázkou ze Sartrovy *Nevolnosti*, v níž autor na případu milenecké dvojice uvádí, jak absurdní je dle společenských konvencí opatrně našlapovat kolem dávno předem daného výsledku, jen aby nebyl narušen nastolený a očekávaný společenský konsenzus. „*Vyspí se spolu. Vědí to. Oba vědí, že ten druhý to ví. Ale protože jsou mladí a cudní a slušní, protože si oba chtějí zachovat vlastní úctu i úctu toho druhého a protože láska je něco velkého a poetického, co se nesmí vylekat, chodí spolu několikrát v týdnu tančit a do restaurací, kde předvádějí své rituální, automatické tanečky. Ostatně nějak se čas ubít musí. Jsou mladí a dobře stavění, mají před sebou ještě takových třicet let. Proto nespěchají, zpomalují, je to správné. Až se spolu vyspí, budou muset najít něco jiného, čím by zakryli obrovitou absurdnost své existence. Ale stejně... je tak docela nezbytné si lhát?*“⁷⁸

Jak bylo uvedeno, existencialismus klade důraz na individualitu, a tedy také na opravdovost bytí. V otázce opravdovosti se můžeme znovu opřít o Blaise Pascala: „*Člověk je jen přetvářka, lež a licoměrnost, v sobě i vůči ostatním. Nechce, aby mu druzí říkali pravdu, dává si pozor, aby ji neřikal druhým sám, a všechny tyto sklony, tak nesmiřitelné se spravedlností a rozumem, mají svůj přirozený kořen v jeho srdci.*“⁷⁹

⁷⁷ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 13.

⁷⁸ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 144.

⁷⁹ PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000, 185 s. ISBN 80-204-0850-9, str. 18.

3.3 Albert Camus

„Jsem stejný jako oni, samozřejmě, jsme přece všichni na jednom hnojišti. Jenže já mám jednu výhodu, já to totiž vím, a to mě opravňuje mluvit.“

(Albert Camus)

3.3.1 Cizinec

Albert Camus předkládá ve svém Cizinci prototyp člověka lhostejného k mechanismům a předsudkům společnosti. Na rozdíl od Sartrovy podobné, a spíše filozoficky pojaté postavy Antoina Roquentina z Nevolnosti, je zde pocit Meursaultovy životní absurdity a osamělosti lépe pochopitelný. Jedná se o autorův první román, v němž je však shrnuta a definována celá jeho filozofie absurdity.

Příběh začíná pohřbem Meursaultovy matky, kterou v poslední fázi jejího života umístil kvůli finanční tísní do útulku pro přestárlé. Camus si záměrně vybírá nejcitlivější a v očích společnosti neotřesitelné téma, jakým je láska člověka k vlastní matce. Po příjezdu do útulku je ředitelem ubezpečován, že jeho matka dožívala šťastná a jeho rozhodnutí umístit ji do útulku bylo to jediné správné. Meursault ovšem nedokáže předstírat smutek, na pohřbu nepláče, protože je smířen s tím, že smrt zkrátka stejně jednou musí přijít. *„Jistě že jsem měl maminku opravdu rád, ale to nic neznamená. Všechny zdravé bytosti si víceméně přály smrt těch, které milovaly. (...) Na dosah smrti si maminka jistě připadala oprostěná a přichystaná prožívat všechno znova. Nikdo, nikdo neměl právo nad ní plakat,“*⁸⁰ uvažuje později v cele.

Okamžitě po pohřbu odjíždí a dává se dohromady s Marií. Meursaultova lhostejnost k instituci manželství a pojetí lásky je další demonstrací individuální vzpoury vůči zmechanizované společnosti. *„Večer za mnou přišla Marie a vyzvídala, jestli bych si ji chtěl vzít. Řekl jsem jí, že je mi to jedno, a jestli o to stojí, mohli bychom to udělat. Chtěla taky ode mě slyšet, jestli ji miluju. Odpověděl jsem jí totéž, co už jednou, že přece o nic nejde, ale že ji podle všeho nemiluju. „Proč by sis mě tedy měl brát?“ řekla. A já ji vysvětlil, že na něčem takovém ani dost málo nezáleží. A jestli si*

⁸⁰ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 271.

přeje, můžeme se vzít. Ostatně s tím přišla ona a já jenom kývl. Poznamenala, že manželství je vážná záležitost. Řekl jsem, že není.“⁸¹

Za třetí morální konsenzus společnosti, který Camus v *Cizinci* rozporuje, je zabití člověka. Jedná se o pasáž, kdy Meursault na pláži zastřelí Araba: „*Pohlíželi jsme si přímo do očí, a celý svět začínal a končil zde, v strnulosti mezi mořem, pískem a sluncem, v dvojitém tichu flétny a pramene. V té chvíli mě napadlo, že je právě tak dobře možné vystřelit jako nestřílet.“⁸²* Camus zde neobhájuje vraždu, pouze ji mění ve věc, která se prostě náhodně udála a nelze na ní nic měnit. Všechny tři základní události románu: matčin pohřeb, vraždu Araba i soudní proces provází jako kulisa nesnesitelné horko, které tady působí jako kontrast, postavený do opozice vůči situacím, do nichž je hrdina zavlečen. Základní fyziologickou potřebu člověka - horkem způsobenou únavu - staví Camus hyperbolizovanou důležitostí nad nutnost zachovat se právě podle toho, co si v dané situaci žádá okolí. Když to zavedeme do extrému, Meursault se v nesnesitelném horku potřebuje napít vody ze studánky a v cestě mu stojí Arab - to, že jejich setkání skončí Arabovou smrtí je v daný okamžik podřadné. Podobně jako při cestě do obřadní síně myslí pod rozžhaveným sluncem jen na to, jak si lehne a bude spát. Camus tuto spojitost při popisu scény vraždy Araba záměrně připomíná a obě situace připodobňuje: „*Postoupil jsem o pár kroků k pramenu. Arab se nehnul. Byl přece jen ještě daleko. Asi pro ty stíny v obličejí vypadal, jako kdyby se smál. Já jsem vyčkával. Tváře mi hořely úžehem a cítil jsem, jak se mi do očí hrnou kapky potu. Slunce pralo stejně jako ten den, co jsem pochoval maminku.“⁸³*

Asi nás nepřekvapí, že stejně se Meursault chová také při soudním přelíčení. Opět je v soudní síni nesnesitelné horko, a ve chvílích, kdy jde Meursaultovi o holý život, se místo své obhajoby těší jen na to, až bude všemu konec. Projevit necitelnosti na pohřbu vlastní matky, neschopnost milovat, znevažovat instituci manželství či být lhostejný k vraždě - to jsou tři vážné důvody hodné odsouzení a vyčlenění jedince ze společnosti. Camus dohání svého hrdinu až před soud, před nímž se však během

⁸¹ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 95.

⁸² CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 127.

⁸³ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 131.

vyšetřování případu nijak neobhajuje, neospravedlňuje svůj čin, nebrání se tomu, co ho čeká. Bylo by zásadní chybou označit Meursaulta za člověka neschopného bojovat o svůj život, člověka lhostejného, cynicky otrlého a zdánlivě nezúčastněného na svém životě. Právě naopak, Meursault je smířen se svým údělem, je si vědom sám sebe - existuje! „*Vypadá tak sebejistě, co? A přece žádná z jeho jistot se nevyrovná jedinému ženskému vlasu. Není si ani jist, jestli je naživu, vždyť žije jako mrtvý. Já třeba vypadám, jako bych měl jen prázdné ruce. Ale sebou si jistý jsem, a vším jsem si jistý, jsem si jistý svým životem i tou smrtí, která už dlouho čekat nebude. Samozřejmě, mám jen tohle. Ale aspoň tu jistotu držím v ruce stejně pevně, jako ona drží mě. Měl jsem pravdu a mám pravdu, pokaždé mám pravdu. Žil jsme určitým způsobem a byl bych mohl žít jinak. Dělal jsem tohle a nedělal jsem ono. Jako bych byl celou tu dobu jen čekal na tuhle minutu a na to svítání, aby mi daly za pravdu.*“⁸⁴

Pocit absolutního smíření se svým životem a vším, co přináší - jako skrytý leitmotiv knihy - je v románu nepřímě demonstrován od samého začátku hned na několika místech. Poprvé jej registrujeme na pohřbu Meursaultovy matky z úst jinak nevýznamné postavy ošetřovatelky: „*Když jde člověk pomalu, lehko si užene úpal. Ale když pospíchá a jde rychle, zpotí se a v kostele potom dostane zimnici. Měla pravdu. Nebylo východisko.*“⁸⁵ Podruhé se objevuje při výše popsané vraždě Araba a znovu následně ihned po ní: „*Bez toho bylo jedno, jestli zůstanu nebo půjdu.*“⁸⁶ Neměnnost svého pasivního postoje, že život není třeba měnit, ale přijmout ho se vším všudy takový jaký je, dokládá Meursaultovo shrnutí: „*Neviděl jsem žádný důvod, proč bych měl svůj život měnit. Když jsme si to rozvážil, nešťastný jsem nebyl. Za studií jsem míval spoustu ctižádostivých plánů. Ale pak jsem musel školy zanechat a brzy jsem pochopil, že to všechno ve skutečnosti není důležité. Člověk svůj život stejně nikdy nezmění,*

⁸⁴ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 95.

⁸⁵ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 41.

⁸⁶ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 127.

beztoho je koneckonců jeden jak druhý a že ten můj mi zatím není ani dost málo proti myslí.“⁸⁷

Abychom správně chápali kontext knihy, je třeba si uvědomit, že v době vzniku románu nebylo v Alžírsku - na rozdíl od dnešního práva - zcela běžné, aby byl běloch za vraždu Araba odsouzen k smrti. Protože se však Meursault u soudu nebrání, striktně odmítá nabídku svého obhájce, aby jeho čin ospravedlnil uvedením smyšlených polehčujících okolností, bude odsouzen. „*To tvrdit nemůžete, protože to není pravda,*“⁸⁸ říká u soudu. Nebude lhát, ale zůstává sám před sebou opravdovým - umírá pro pravdu! Obžaloba, jako zhmotnění společnosti, samozřejmě nic nechápe a Meursaultem opovrhuje: „*Vyšetřovatelé prý zjistili, že jsem v den matčina pohřbu „osvědčil necitelnost“ (...), že mě nic nepoutá ke společnosti, jejíž základní pravidla neuznávám, že se nesmím odvolávat k lidskému srdci, jehož nejprostší hnutí jsou mi utajena (...) a že jsem matku pohřbíval se srdcem zločince.“⁸⁹*

Meursault rozsudek vnímá tak, že není k smrti odsouzen za čin samotný, ale za to, že neplakal na pohřbu své matky, jak uvádí Novozámská: „*Nejproslulejší Camusův román Cizinec se stal oním bodem, z něhož se odvíjí téma absurdity lidské existence - dílo, které fascinuje dodnes svým literárním vyjádřením jednoho ze základních témat filosofie. Setkalo se s nadšením i nepochopením a protichůdnými kritikami. Meursault - „hrdina naší doby“, člověk cizí ke svému životu, bez kontaktu se společností, umírá pro pravdu. V předmluvě k americkému vydání Camus napsal, že shrnul Cizince v jednu větu, která mu jako taková připadá paradoxní: V naší společnosti každý člověk, který nepláče na pohřbu své matky, riskuje, že bude odsouzen k smrti. Hrdina je odsouzen, protože nehrál pravidla hry.“⁹⁰*

⁸⁷ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 95.

⁸⁸ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 143.

⁸⁹ CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 213.

⁹⁰ , Jana.

-Paul Sartra. Praha:

Filosofia, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 129.

Zatímco Novozámská plně vyzdvihuje a obdivuje se vším smířenou existenciální individualitu a jedinečnost osobnosti postavené do nerovného boje proti zkonstatělé společnosti, hodnocení Václava Černého se zásadně liší v tom, že vidí v Meursaultovi postavu skutečně k životu spíše apatickou a lhostejnou, která prochází jistým vývojem, a k poznání dochází až k závěrečné katarzi: „*Pocit nadpočetnosti a odcizení je ze základních kategorií existencialismu, a existenciální román je povýtce románem lidí životu odcizených, zbloudilých, inadaptovaných, zatížených vědomím své vetřelosti. Šedivý hrdina Camusova Cizince je praprotypem, v němž ožívá proslulý „zbytečný člověk“ klasického ruského románu: jeho lhostejnost k životu není chromostí vůle, pramení z intuice marnosti a neúčelnosti úmyslů, absurdnost jeho osudu je přímo k zešílení stupňována tím, že lhostejný jeho smutek jeho soudcové mají za otrlost a cynismus, a jeho třikrát absurdní konec na popravišti je ve své hrůzné střízlivosti z největších uměleckých scén této literatury a přímo přepěchován existenciálními významy, konečně, umíraje jako zločinec, porozuměl životu!*“⁹¹

Přikláníme se spíše k závěrům Jany Novozámské, a to z toho důvodu, že v celém románu nenajdeme ani zmínku o tom, že by si Meursault na svůj život jakkoliv stěžoval, nebo něčeho litoval, naopak permanentně jej přijímá s nihilismem sobě vlastním: „*Nikdy jsem nedokázal něčeho doopravdy litovat. Vždycky mě zaujalo jen to, co se právě odehrávalo, co se dělo dnes nebo zítra.*“⁹²

3.3.2 Pád a rozchod s existencialismem

Tři roky před tragickou smrtí při autonehodě, vychází v roce 1956 Camusův částečně autobiografický román Pád. Po rozchodu se Sartrem je z tohoto díla cítit potřeba vymezit se vůči zaškatulkování mezi existencialisty. Nemůžeme si zde nepovšimnout, že románem proniká jakási skepse, jakési bilancování autorova života. Zatímco Cizinec je ryzí oslavou opravdovosti lidské existence, Pád silně kontrastuje s tématy, filozofií i poetikou Camusových raných děl. Co se vlastně stalo za těch zhruba

⁹¹ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 35.

⁹² CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-807-4070-495, str. 221.

čtrnáct let oddělujících obě knihy? Proč Camus tak radikálně změnil svůj náhled na život i lidi kolem sebe, že pocítil potřebu doplnit hrdinu svého mládí o určitý protipól, o skutečného cizince naruby? ⁹³

Román je sebezpytujícím útokem na předchozí fascinaci existencialismem a útokem na jeho představitele, mezi něž sám patřil. „*Už třicet let jsem miloval pouze sebe. Jak můžete doufat, že se takového návyku zbavíte? Hrál v tom roli, podotýkám, něco jiného než moje jistota, že jsem inteligentnější než všichni ostatní. Taková jistota je malicherná už proto, že ji s námi sdílí tolik pitomců. Jenže já byl tak bohatě vším zahrnován, že jsem se pokládal, nerad to přiznávám, za vyvoleného. Za osobně vyvoleného mezi všemi, předznamenáno k ustavičným, neselhávajícím úspěchům. Byl to vlastně projev mé skromnosti. Nechtěl jsem ty úspěchy připisovat pouze svým zásluhám a sotva jsem byl s to uvěřit, že by se v jedné bytosti mohly sejít vlohy tak bohaté a přitom tak rozdílné pouhou náhodou. Proto jsem cítil ke svému štěstí povolán z jakéhosi vyššího rozhodnutí. Působila mi radost má vlastní povaha, a jak přece každý ví, v tom právě spočívá pravé štěstí, třebaže často takové požitky naoko zavrhuje jako sobectví, jen abychom se vzájemně uchlácholili,*“ ⁹⁴ vysvětluje hlavní postava knihy.

Evidentní a určitě ne náhodná, je asociace na Dostojevského Zápisky z podzemí: „*Za prvé jsem vinen proto, že jsem chytřejší než mé okolí. (Vždy jsem se považoval za nejchytřejšího z celého svého okolí, někdy jsme se, věřte mi, až za to styděl. Přinejmenším jsem se po celý život díval stranou a neuměl se dívat lidem přímo do očí).*“ ⁹⁵ Stejně jako Dostojevského hrdina, je i Clamence skutečným „chameleonem řeči“. Kdy vlastně mluví upřímně? Když se chvástá nadlidskými profesními i milostnými výkony? Když naopak na svou hlavu energicky sype popel za ty sebenepatrnější poklesky? Když sadomasochisticky vychvaluje amsterdamské peklo? Když naopak nostalgicky sní o bílých holubech odpuštění? Když se zmítá v patetické extázi proroka? Když tyto své záchvaty následně neutralizuje těmi nejpříjemnějšími sarkasmy? ⁹⁶

⁹³ Beránková in CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 95.

⁹⁴ CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 22.

⁹⁵ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zápisky z podzemí*. Brno: AF167, 1997, 112 s. ISBN 80-853-8426-4, str. 14.

⁹⁶ Beránková in CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 111.

Už Camusova prvotina, román *Šťastná smrt*, je jakousi neskrývanou parafrází na Dostojevského *Zločin trest*. Zde však hlavní hrdina neprožívá osobní trýzeň, ani vraždu svého přítele bez nohou nevnímá jako zločin a konečně se ani nepřiznává a nenese svůj trest. Oběť s vraždou souhlasí a celý román dává Mersaultovi za pravdu. V tom se kniha zásadně liší od *Zločinu a trestu*, nazírání na vinu se nevede v duchu křesťanském, ale ryze existencialistickém. „*Přesně vím, kam až bych v životě šel. Nedělal bych si ze života experiment. Sám bych se stal experimentem svého života... Ano, dobře vím, jaká vašeň by mě vši silou naplnila. Dřív jsem byl příliš mladý. Držel jsem se moc uprostřed. Dnes jsem pochopil, že jednat, milovat a trpět ve skutečnosti znamená žít, ale jen pokud si člověk nic nenamlouvá a přijímá svůj osud jako jedinečný odraz duhy složené z radosti a utrpení, která je všem společná.*“⁹⁷ Vezmeme-li v úvahu, že kniha byla dokončena v roce 1938, tedy rok před začátkem 2. světové války, během níž docházelo k hromadnému vyhlazování tělesně postižených osob, může nám toto zjištění být odpovědí na otázku, proč autor tohle dílo vysoké umělecké kvality odmítl za svého života vydat, takže mohlo být poprvé publikováno až po jeho smrti, v roce 1971.

Camusův Clamence si bere na paškál přehnanou opravdovost, tak důležitou entitu existencialismu, a do extrému vyhnane sebekokání - uvědomění si absolutní odpovědnosti za vlastní život. V knize označuje sám sebe za Kajicného soudce. Myslí tím člověka, který si plně uvědomuje svoji existenci a svoji vinu, a usurpoval právo soudit ostatní. „*Sebe jsem přitom nezměnil, mám se stále ještě rád a stále ještě využívám druhých. Až na to, že vyznání chyb mi dovoluje začínat pokaždé lehčeji a mít dvojnásobný požitek, nejprve z vlastní přirozenosti a pak ze slastného pokání. Čím víc se obviňuji sám, tím větší mám právo soudit vás.*“⁹⁸

Na přílišné zaměření se na přítomnost na úkor věčnosti, na úkor víry a vznešeného, vyššího myšlení upozorňuje už Blaise Pascal. „*Naše obrazotvornost nám tak silně zveličuje přítomnost tím, že o ní neustále uvažuje, a tolik zkracuje věčnost tím, že na ni nepomyslí, až nakonec uděláme z věčnosti nicotu a z nicoty věčnost, a všechno to má v nás tak houževnaté kořeny, že nám od toho nepomůže ani všechnen náš rozum.*“⁹⁹

⁹⁷ CAMUS, Albert. *Šťastná smrt*. Praha: Garamond, 2006, 141 s. ISBN 80-869-5514-1, str. 38.

⁹⁸ CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1, str. 89.

⁹⁹ PASCAL, Blaise. *Myšlenky*. Praha: Mladá fronta, 2000, 185 s. ISBN 80-204-0850-9, str. 42.

3.3.3 Člověk revoltující a politické prozření

Po druhé světové válce, které se Camus účastnil jako aktivní člen odporu, se začal výhradně věnovat literatuře a coby nekompromisní kritik totalitních systémů a filozof absurda patřil k vůdčím francouzským intelektuálům. V 50. letech zažívá Camus hlubokou krizi v oblasti literární, společenské i osobní, na níž se v neposlední řadě podepsala klatba jeho dosavadního přítele Jean-Paul Sartra a ostatních levicových intelektuálů.¹⁰⁰

Důvodem sporu byla esej Člověk revoltující z roku 1951, v němž odmítl princip kolektivní revoluce, což mu marxistická kritika nemohla odpustit. Vzpouora má být boj proti utrpení a zlu, podle Camuse revoltou člověk potvrzuje svoji existenci. „*Jakmile se zločin začne honosit pozůstatky nevinnosti, pak podivným zvratem, charakteristickým pro naši dobu, se žádá na nevinnosti, aby se ospravedlnila. Ctižádostí tohoto eseje je přijmout tuto podivnou výzvu a zkoumat ji.*“¹⁰¹ Tím hlavním důvodem, který oba intelektuály rozdělával, byl Sartrův smířlivý postoj k Sovětskému svazu. Příznačné jsou například jeho pochvalné reference po jeho návštěvě Moskvy. V interview, které poskytl v roce 1954, nešetřil chválou. Vyzdvihl zejména naprostou svobodu kritiky (občané prý zde kritizují svou vládu mnohem více a účinněji než ve Francii) a fakt, že nejezdí za hranice, prý nespočívá v tom, že nesmějí, ale v tom, že neradi opouštějí svoji zemi atd.¹⁰² „*Šlo o strašlivý omyl intelektuála našeho století, v němž se byl s to ztotožnit s obludnou tyranií, jako byl komunismus a maoismus,*“¹⁰³ nebere si servítky Kolakowski.

Jean-Paul Sartre a Simone de Beauvoir schvalovali také mnichovský diktát z roku 1938. Jeho pravý význam pochopili až v době, kdy Sartre psal své Cesty ke svobodě, kde mnichovanství jednoznačně odsoudil, aniž by však reflektoval své dřívější

¹⁰⁰ Žilina in CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-80-7407-049-5, str. 5.

¹⁰¹ CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7, str. 7.

¹⁰² , Jana. -Paul Sartra. Praha: Filosofía, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 60.

¹⁰³ Kolakowski in , Jana. -Paul Sartra. Praha: Filosofía, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 116.

stanovisko.¹⁰⁴ „*Tančili na náměstí, splaskl, splaskl, Hitler splaskl. Já myslím, že jsme splaskli spíše my, ale protože je mi to fuk, jen když nebudeme bojovat, kdepak, kdepak, dostal jsem zprávu, ve dvě hodiny jsem všechno zase koupil nazpět, trhl jsem na tom dvě stě táců, poslouvejte mě dobře, přáteli, je to výjimečná příležitost, poprvé válka, jež se zdála nevyhnutelná, byla zažehnána z vůle čtyř vedoucích státníků, důsaznost jejich rozhodnutí daleko přesahuje tuto chvíli, teď není válka už možná, Mnichov je první vyhlášení míru. (...) Volali: Sláva Francii! Sláva Anglii! Ať žije mír! Nesli prapory a kytice. Daladier se zastavil na první příčce, hleděl na ně užasle. Obrátil se k Légerovi a procedil mezi zuby: Voli!*“¹⁰⁵

Celá generace existencionalistů a beatníků se vyznačovala značnou politickou angažovaností. Převážná většina spisovatelů se hlásila k moderní levici, pod vlivem poválečných událostí se však někteří začali s komunismem rozcházet. Camus na rozdíl od Sartra zaujal k vývoji v Sovětském svazu nekompromisní stanovisko. Když se dozvěděl, že v ruských táborech pracují miliony politických vězňů, prohlásil, že režim věznicí miliony otroků je nepřijatelný a odvolal všechno, co napsal o Sovětském svazu, a s komunisty se rozešel.¹⁰⁶

Allen Ginsberg cestoval po Severní i Jižní Americe, Evropě i Asii, byl vyhoštěn z Kuby, protože kritizoval vládní úřady. Vedl kampaně proti zneužívání moci v mezinárodní politice a v roce 1965 byl vyhoštěn z Československa. Protože zde byl zvolen králem Majálesu, byl na základě provokace Státní bezpečnosti zadržen a deportován na letiště. V československém tisku byl následně obviněn z kažení československé mládeže. Na palubě letadla do Londýna poté napsal báseň Král majálesu. Byl spojován s ideologií nové levice, protože podle některých názorů byl kritičtější a ve svých požadavcích náročnější vůči americké vládě, jejím mocenským a bezpečnostním strukturám včetně CIA než vůči Castrovi, vietnamským partyzánům nebo kambodžským Rudým Khmérům. Ginsberg ale odmítal označení levičáka a

¹⁰⁴ , Jana. *Filosofia*, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 53.

-Paul Sartra. Praha:

¹⁰⁵ SARTRE, Jean Paul. *Cesty ke svobodě II. (Odklad)*. Praha: ELK, 1946. ISBN neuveden, str. 335.

¹⁰⁶ , Jana. *Filosofia*, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 37.

-Paul Sartra. Praha:

připomínal, že právě on jako první mezi západními liberálními intelektuály otevřeně pranýřoval nepřijatelné praktiky totalitních diktátorů.¹⁰⁷

3.4 Jean-Paul Sartre a jeho „dokonalé okamžiky“

Jean-Paul Sartra, významného francouzského filozofa, spisovatele angažovaného intelektuála a dramatika, můžeme považovat za duchovního otce existencialismu, nebo chceme-li sartrismu. „*Na mém bláznovství se mi líbí, že mě od prvního dne chránilo před svody elity: nikdy jsem se nepokládal za šťastného majitele talentu, šlo mi jedině o to, abych se spasil - s prázdnýma rukama a s prázdnou kapsou - prací a vírou. Má čirá volba mě totiž nad nikoho nevyvyšovala: bez vybavení a bez náradí jsem se cele vložil do díla, abych se celý spasil. Jestliže odložím nemožnou spásu do obchodu s rekvizitami, co zbývá? Celistvý člověk, složený ze všech lidí, který má cenu jich všech a jehož cenu má kdokoli,*“¹⁰⁸ prozrazuje Sartre v závěru autobiografických, teologicky laděných Slov.

Jeho první velkou, avšak zcela zásadní knihou, nejen díla jeho, ale celého existencialismu je román *Nevolnost*. Pro pochopení Sartrovy myšlenky má román eminentní význam. Je výchozím bodem Sartrova díla a francouzského existencialismu vůbec. Antoine Roquentin, hrdina tohoto románu - samozřejmě hrdina naruby - odchází z města Beauville jako zoufalec s vědomím absurdnosti lidského údělu. Je na samém pokraji nihilismu a jakoby mimo všechny rámce společnosti (mimo všechny společenské hodnoty) - v samotě vlastního mučivého já. Jedinou záchranu vidí v umění: je rozhodnut psát, dokonce psát cokoli, aby tak překonal chaos existence a dal smysl vlastnímu životu.¹⁰⁹

Ústředním tématem jeho děl jsou existence člověka, absolutní svoboda myšlení a opravdovost bytí. „*Žítí opravdově znamená právě žít tak, abych v kterékoliv chvíli mohl*

¹⁰⁷ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 13.

¹⁰⁸ SARTRE, Jean Paul. *Slova*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN neuveden, str. 123.

¹⁰⁹ Felix in SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 229.

zemřít, a přec pokaždé byl sám sebou,“ ¹¹⁰ Postavami jeho románů jsou lidé osamělí, odložený na okraj společnosti, tápající ve svém bytí. „*Působilo to, jako by i jejich vlastní existence byla brána v pochybnost, jako by je stálo velkou námahu přejít od jednoho okamžiku k druhému.*“ ¹¹¹

Důležitým pojmem pro pochopení Sartrovy filozofie, která spatřuje světlo světa koncem 30. let, jsou tzv. „dokonalé okamžiky“. Chvilky v lidském životě, kdy se člověku odkrývá podstata existence, lépe řečeno, když si uvědomuje existenci okamžiku a existenci sebe sama. „*Přestalo pršet, vzduch je vlhý, na nebi se pomalu odvíjejí krásné, temné obrazy: je to víc než dostatečný rámec pro dokonalé okamžiky, aby se tyto obrazy měly kde odrážet, vyvolala by Anny v našich srdcích temné kalužinky. Já ale nedokážu využít příležitosti: kráčím, kam mě nohy nesou, prázdný a klidný, pod nepoužitým nebem,*“ ¹¹² medituje v *Nevolnosti* Antoine Roquentin.

Tento motiv se v úspěšném románu objevuje hned několikrát. „*Vždycky chtěla uskutečňovat „dokonalé okamžiky“. Jestliže se k tomu chvíle nehodila, přestala se o všechno zajímat, život jí před očima zmizel, jen tak lenivě bloumala jako velká holka v klackovských letech. (...) Něco začíná, aby to skončilo, dobrodružství se nedá prodlužovat, dostává smysl jen svým skolem. K tomu skonu, který bude možná i mým skolem, jsem nenávratně vlečen. Každý okamžik se objevuje, jen aby přivedl ty následující. Na každém okamžiku mi z celého srdce záleží: vím, že je jedinečný, nenahraditelný - a přesto bych neučinil jediný pohyb, abych zabránil jeho zkáze.*“ ¹¹³

Dokonalý okamžik je jakoby zhmotněním přítomnosti, jejím povznesením nad věčnost. „*Je vůbec možné myslet na někoho v minulosti? Dokud jsme se milovali, nepřipustili jsme, aby se i sebenepatrnější okamžik i sebelehčí bolest od nás odpoutala a zůstala pozadu.*“ ¹¹⁴ Neexistuje minulost ani budoucnost, existovat lze vždy jen a pouze v přítomnosti. „*Úzkostně jsem se rozhlédl, přítomnost, pouze a jedine přítomnost. Lehký i pevný nábytek pevně zaklíněný do své přítomnosti, stůl, postel, skříň se zrcadlem - a já.*

¹¹⁰ ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X. str. 73.

¹¹¹ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 101.

¹¹² SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 94.

¹¹³ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 53.

¹¹⁴ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 85.

Odhali se skutečná podstata přítomnosti: je tím, co existuje, a vše, co není přítomné, neexistuje. Minulost neexistuje. Vůbec ne. Ani ve věcech, ba ani v mých myšlenkách. Už dávno jsem pochopil, že mi má minulost uniká.“¹¹⁵

Termín, který dal jméno celému filozofickému hnutí a jenž má pro Sartra zcela zásadní význam, je existence. V heideggerovském pojetí je tento pojem synonymicky označován jako bytí. Sartre tvrdí, že naše existence je bezdůvodná a zcela subjektivní, nahodilá a opravdová. „*Všichni, jak tu jsme, pojídáme a popijíme, abychom uchovali svou vzácnou existenci, a přitom není žádný, ale žádný důvod proč existovat.*“¹¹⁶

Podobné vnímání síly okamžiku a touhu po odhalení smyslu existencemi nacházíme také v díle Borise Pasternaka. „*Na krátký okamžik se jí opět odhaloval smysl existence. Vnímala, že je tady proto, aby pochopila bláznivou nádheru země a všechno nazvala jménem, a jestli to nebude v jejích silách, pak aby z lásky k životu porodila své pokračovatele, kteří to udělají místo ní.*“¹¹⁷

3.5 Boris Vian

Třetím ze skupiny francouzských spisovatelů, jejichž tvorbu řadíme k hnutí existencialismu, je Boris Vian, a to i přesto, že jeho vztah k existencialistickému myšlení zůstal vždy velmi volný. Jeho literární texty lze jen s výhradami zařadit do existencialistického rámce. Je pravda, že hrdinové Vianových románů jsou rovněž vydáni napospas vlastní svobodě a tápavě hledají vratké hodnoty, o něž by opřeli své životy ve světě bez transcendence, absurdita Vianova světa má však blíže k jarryovské frašce, k Jarryho „metafyzickému dandysmu“, o němž hovořil Camus, než k metafyzické tragédii existencialistické filozofie. A rozhodně je to svět, který se necítí

¹¹⁵ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 125.

¹¹⁶ SARTRE, Jean-Paul. *Nevolnost*. Praha: Odeon, 1993. ISBN 80-207-0387-X, str. 145.

¹¹⁷ PASTERNAK, Boris Leonidovič. *Doktor Živago*. Praha: Euromedia Group, 2005. ISBN 80-869-3813-1, str. 38.

dost silný na to, aby vzal na svá bedra patos Camusova sisyfovství, a už vůbec ho nechávají chladným ideologické léčky sartróvské „angažovanosti“.¹¹⁸

Ve Vianových alegorických textech se často objevují karikatury obsesivního, nesmyslného fanouškovství a jednostranné fascinace, mísí se v nich témata psychických stavů vyvolaných nemocí, kritika církve, militarismu, sociální péče a idealizace lásky. Lze v něm nalézt prvky existencialismu, jako je pocit strachu z nepřátelské společnosti a útoky proti ní: „*Partre se vzpřímil a ukazoval publiku vzorky vycpaných zvratků. Nejkrásnější z nich, nestrávené jablko s červeným vínem dosáhlo obrovského úspěchu. (...) Hudba stále vyhrávala a lidé v kostele tančili, podávala se tam svěcená zmrzlina a posvátné občerstvení - chlebičky s treskami. Zástupce církve se převlékl do svých všedních šatů s velikánskou dírou na zadku, ale počítal, že si za čistý výtěžek oněch pěti tisíc doublezonů opatří nový hábit. Mimoto, jak se to vždycky, vzal na hůl orchestr a odmítl jim vyplatit odměnu za kapelníka, protože ten se zabil dřív, než vůbec začal. Kostelník s ministrantem svlékali družičky a jejich úbory ukládali na místo. Ministrant si vzal na starost především děvčátka. Venku čekalo nákladní auto s natěrači. Chystali se zase odstranit žlutou a fialovou barvu a sebrat ji do pokecaných hrnců. (...) Po obou stranách podchodu se táhla řada obrovských klecí, kde Městský okrašlovací spolek choval do zásoby holuby pro náměstí a památné budovy. Byl tu také chov vrabců a štěbetali tu malí vrabčáci. Lidé sem dolů chodili málokdy, protože křídla všech těch ptáků působila strašný průvan. V jiné výloze podřezával tlustý muž v řeznické zástěře malé děti. Byla to propagační výloha Sociální péče.*“¹¹⁹ Ivo Pelán popisuje *Pěnu dní* jako příběh o tom, jak se sen v dotyku se skutečností opotřebovává, jak skutečnost postupně ujídá z té porce svobody, kterou si jedinec přinesl do života. To je vlastním smyslem působivé metafory zmenšujícího se bytu a rozkládajících se předmětů.¹²⁰

Do řady Vianových povídek s překvapivou konkrétností dolehl prožitek válečné a těsné poválečné doby. A to neplatí jen pro proslulou povídku *Mravenci*, inspirovanou vyložením spojenců v Normandii: „*Dorazili jsme dneska ráno, ale přivítání se nevyvedlo, na pláži nebyl nikdo, jen hromady mrtvejch chlapů a hromady kousků těch chlapů, kousky tanků a zdemolovanejch nákladáků. Odevšad litaly kulky. Mě tenhle*

¹¹⁸ Pelán in VIAN, Boris. *Mravenci*. Praha: Volvox Globator, 1994, 135 s. ISBN 80-857-6924-7, str. 125.

¹¹⁹ VIAN, Boris. *Pěna dní*. Praha: Mladá fronta, 1994, 215 s. ISBN 80-204-0511-9, str. 50.

¹²⁰ Pelán in VIAN, Boris. *Mravenci*. Praha: Volvox Globator, 1994, 135 s. ISBN 80-857-6924-7, str. 129.

bordel pro nic za nic nebaví. Naskákali jsme do vody, ale byla hlubší, než to vypadalo na první pohled, a sjel jsme po bedně s konzervama. Zase přilítla kulka a klukovi, co šel za mnou, to urvalo tři čtvrtě ksichtu. Nechal jsem si tu bednu s konzervama na památku. Naházel jsem kousky jeho ksichtu do svojí helmy a dal jsem mu je, a on se šel dát ošetřit, ale jak to vypadalo, vybral si blbou cestu, protože za chvíli ve vodě nestačil, a myslím, že tam na dně nemoh dost vidět, aby nezabloudil.“¹²¹

Nesmyslnost války Vian odvážně a na svoji dobu provokativně karikuje v závěrečné scéně povídky, na níž se manifestuje Vianovo nihilistické, nebo chceme-li existenciální myšlení. „*Ještě pořád stojím na mině. Dneska ráno jsme vyrazili na rozvědku, já jsem šel jako obvykle poslední, všichni ji obešli, ale já jsem ucítil, jak mi to pod nohou cvaklo, a zůstal jsem stát jak přimražený. Vybuchujou, teprve když zvednete nohu. Hodil jsem jim všecko, co jsem měl po kapsách, a řek jsme jim, aby šli. Zbyl jsem tu úplně sám. Měl bych čekat, až se vrátí, ale řek jsem jim, aby se nevraceli. Moh bych zkusit plácnout sebou na břicho, ale nevím, jak bych žil bez nohou, to bych nesnes... Nechal jsem si jen svůj notes a tužku. Hodím je před sebe, než přešlápnu na druhou nohu, a málo platný, musím to udělat, protože už mám války po krk a v noze mám mravence“¹²²*

Třebaže Vianovo vypravěčské dílo vznikalo během několika málo let, má podivuhodné rozpětí a překvapivou dynamiku. Zatímco v prvních prózách životní realita poskytovala pouze podněty pro gejzíry verbální kreativity, zůstávajíc předmětem suverénního parodického výsměchu, v poválečných textech Vianův vztah k životu nečekaně rychle zvažněl. Jeho romány se začaly proměňovat ve stále úzkostnější metafory lidské existence a jejich symbolika začala houstnout stále hlubšími a univerzálnějšími obsahy.¹²³

¹²¹ VIAN, Boris. *Mravenci*. Praha: Volvox Globator, 1994, 135 s. ISBN 80-857-6924-7, str. 5.

¹²² VIAN, Boris. *Mravenci*. Praha: Volvox Globator, 1994, 135 s. ISBN 80-857-6924-7, str. 13.

¹²³ Pelán in VIAN, Boris. *Mravenci*. Praha: Volvox Globator, 1994, 135 s. ISBN 80-857-6924-7, str. 131.

4. Představitelé amerického nihilismu

4.1 „Beat generation“

„Viděl jsem nejlepší hlavy své generace zničené šílenstvím, hystericky obnažené a o hladu, vlekoucí se za svítání černošskými ulicemi a vztekle shánějící dávku drogy...“

(Allen Ginsberg)

4.1.1 Zbitý - vědom si sebe sama

Umělecké a literární hnutí, jež se ve Spojených státech zformovalo na přelomu 40. a 50. let 20. století, vstoupilo do povědomí jako tzv. „beat generation“. Slovo „beat“ nejde u Kerouaca jednoznačně přeložit. Nahlédneme-li do slovníku, najdeme dva slangové výrazy - jednak „zbitý, vyčerpaný“, jednak „charakteristický pro stoupence beat generation.“ Pro Kerouaca je slovo „beat“ také nerozlučně spojeno se slovem „beatific“ (blažený, svatý).¹²⁴

Beat znamená být na dně, být totálně vyřízený, ale plně přesvědčený o své vnitřní svobodě... a o tom, že ten velký, bezpečný, vypasený, chladný svět je třeba si držet pořádně od těla.¹²⁵

V jednom z rozhovorů nabídl Jack Kerouac svůj vlastní výklad „beat generation“. „Jde o to, že tady mě máte, obyčejného kluka, co makal na dráze jako brzdař, dělal kovboje a hrál americké fotbal - prostě jako řada jiných normálních kluků. Nesnažil jsem se stvořit nějaký nový vědomí nebo něco takového. Vůbec jsme nevedli nějaký důležitý abstraktní řeči. Byli jsme jenom parta kluků, co koukali, kde by se s kým vyspali.“¹²⁶

¹²⁴ Lamper in KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 43.

¹²⁵ Gold in KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 43.

¹²⁶ KEROUAC, Jack. *Dharmoví tuláci*. Vyd. 3., V Argu 1., opr. Praha: Argo, 2008, 248 s. ISBN 978-80-257-0061-7, str. 291.

Pokud chceme ve světové literatuře vypátrat nihilismus v jeho nejvyšší formě, v jeho nejvygradovanějším stádiu, nemůžeme ho patrně hledat nikde jinde, než právě v dílech Kerouacových, Ginsbergových nebo Burroughsových. Množství skandálů a nespoutaný životní styl těchto generačních vůdců zkostratělé americké společnosti 50. let často zastiňoval jejich samotnou literární tvorbu. Například Ginsberg se soustavně bránil tomu, aby on sám nebo jeho druhové z „beat generation“ byli chápáni primárně jako sociální či dokonce političtí rebelové v kontextu poválečné Ameriky, která v jejich kritických očích stále více propadala konzumnímu materialismu a lacinému, pseudovlasteneckému optimismu. Beatnická revolta měla být a podle Ginsbergova názoru také byla revoltou především duchovní, kulturní a ve svém důsledku rovněž estetickou.¹²⁷

Beatnický nihilismus se na americkém kontinentu vyvíjel (s mírným zpožděním) téměř paralelně s evropským existencialismem. Zmínku o existencialismu nalezneme v Kerouacových Podzemnicích z roku 1953: „*Hezky se ale oni nechovali k nikomu - stejně jako nikdy nic nedělali - ty se starej o sebe, já se postarám o sebe. Existencialismus! - ale americký, pěkně chladný a feťácký.*“¹²⁸

Absolutní odmítání společenských konvencí, nonkonformní bohémský způsob bytí v kontrastu s tradičním způsobem života a tradiční literaturou, nadužívání psychotropních látek, alkoholu, nevázaný sexuální život - to vše mělo zásadní vliv na proměnu americké společnosti. Ginsbergova propagace sexuální revoluce, volající po přirozenosti a toleranci v oblasti intimního života, se jako politický akt stala roznětkou rozvíjející se alternativní kultury šedesátých let, kultury nové generace, kultury hippies a „květinových dětí“.¹²⁹

Dlouholetá závislost na opiátech se projevila v literárním díle Williama S. Burroughse, které je plné popisování stavů pod vlivem drog. Burroughs užívání morfinu a psychotropních látek vnímal jako součást procesu osvobozování mysli. „*Sehnul jsem se, abych se dotkl obličejem jejího chladného čumáku, a ona mě škrábla. Bylo to jen*

¹²⁷ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 10.

¹²⁸ KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 35.

¹²⁹ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 13.

hloupé seknutí, ani mě vlastně netrefila. Ale to mi stačilo. Držel jsem ji od těla a mlátil ji volnou rukou do čumáku. Kočka vrískala a škrábala a pak mě celého pochcala. Začal jsem ji zběsile tlouct a ruce jsem měl od škrábanců celé krvavé. Zvíře se mi vyškublo a uteklo do skříně, odkud bylo slyšet, jak vyje a kňučí hrůzou. „teď tu mrchu dodělám,“ řekl jsem si a vzal pořádnou hůl. Pot se mi řinul po tváři. Chvěl jsem se vzrušením. Sevřel jsem rty a vyrazil ke skříně, připraven zabránit jakémukoli pokusu o útěk. V tu chvíli se do toho vložila moje stará a já hůl položil. Kočka se vyškrábala ze skříně a hnala se po schodech dolů. (...) Ptá se, jestli seš cvok. Povídám mu, že ne, že si jenom občas hraješ s kočkou.“¹³⁰

Ústředním motivem většiny děl bylo téma putování, hledání pravdy, vášnivý a šokující záznam vlastních prožitků bez příkras. Beatnici odmítali kompromis mezi intuitivním hledáním pravdy a etickými pravidly, ale pokoušeli se najít vlastní styl surreálního zaznamenávání skutečnosti. Dalším výrazným prvkem, který ovlivnil a inspiroval tyto autory, především básníky, byla jazzová hudba. To vše vedlo k dlouhému odmítání kritikou i vydavatelstvími, nejlepší beatnická díla tak často na své vydání čekala i několik let.

Bez ohledu na společenské konvence byla podstatou jejich života křišťálově čistá opravdovost bytí. *„Vede stejné řeči jako všichni ti měšťtí intelektuálové zapasování do slepých analýz příčin a důsledků a řešení takzvaných problémů místo velké radosti z bytí, vůle a nebojácnosti. (...) Proč jsem si kdy v minulosti připouštěla nudu a kompenzovala ji drogami, pitím, vztekem či všemi těmi triky, co lidi dělají, protože chtějí všechno možný, jen ne jasný pochopení toho, co prostě je, což je konec konců až dost, a pomyslím na to, že rozčilovat se nad sociálníma otázkama - teda zlostně - kopat - prostě přehrabovat se v sociálních problémech a ve svých rasových problémech je nicotný, a cítila jsem, že se velká důvěra a jas toho rána vytratí, a už se taky vytrácet začínaly - mohla jsem učinit celý svůj život jako to ráno čistě jen na základě porozumění a ochoty tak žít a pokračovat, bože, byla to ta nejbáječnější věc, která se mi kdy přihodila tímhle jedinečným způsobem - ale byla nějak zakletá.“¹³¹*

¹³⁰ BURROUGHS, William S. *Feták*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0412-4, str. 53.

¹³¹ KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 40.

4.1.2 Neal Cassady

Ten, jenž plane! Tím, kdo nejvíce spojuje americkou beat generation a francouzský existencialismus, je Neal Cassady. Ani ne tak svým dílem - za jeho života nevyšla jediná jeho publikace - ale způsobem svého života, kterým celou beatnickou generaci fascinoval. „*Vždycky dělej, co chceš dělat, největší frajer je pro mě ten, kdo dělá, co chce,*“¹³² říká Cassadym inspirovaná postava Leroye v Podzemnicích.

Stal se zdrojem jejich inspirace a také předobrazem několika Kerouacových postav: Deana Moriartyho z románu *Na cestě* „*nikdy není sklíčenej, řítí se všema směrama, všechno ze sebe dostane a vyzná se. Stačí mu jen se v klidu kolíbat sem a tam. Ty vole, dál než von se jít nedá. Zkus bejt jako von a uvidíš, že to konečně pochopíš.*“¹³³, Codyho Pomeraye z *Big Sur* „*jako by příroda měla gargantuovský, leprou zvrásněný obličej se širokým nosem a velkými vaky pod očima a s pusou tak velkou, že by mohla spolknout pět tisíc džípů a deset tisíc Dejvů Wainů a Codů Pomerayů bez známky výčítky nebo lítosti.*“¹³⁴ a zmínku o něm nalezneme také v Ginsbergově *Kvílení*: „*Hipsteři s andělskými hlavami, kteří si vyjeli kurvit se napříč Coloradem v myriádě ukradených nočních ptáků, N. C., tajný hrdina těchto básní, mrdálista a denverský Adónis - radostná vzpomínka na nespočetné dívky oklácené na prázdných parcelách v uličkách za hospodou, v roztržených brázdách biografů, na vrcholcích hor, v jeskyních, nebo na vychrtlé čišnici s tím známým zvedáním osamělých kombiné ve škarpách u silnic a zvláště tajným solipsismem hajzlů u benzinových pump a také uliček rodného města.*“¹³⁵

Neal Cassady byl oním existenciálním „okamžikem“, v němž se beatníkům manifestovala absolutní opravdovost bytí. Byl ztělesněním schopnosti prožívat přítomnost na sto procent, tak jako by každý okamžik lidského života byl „mezní situací“, v níž se zhmotňuje celá naše existence. Neal Cassady byl nihilistou v pravém slova smyslu, vyrostl v chudinské čtvrti v Denveru, toulal se Amerikou, přespával v nákladních vlacích, kradl automobily, oddával se bujarému sexu s muži i ženami. Jeho

¹³² KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 51.

¹³³ KEROUAC, Jack. *Na cestě*. Praha: Argo, 2005, 317 s. ISBN 80-720-3719-6, str. 84.

¹³⁴ KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylinder, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 88.

¹³⁵ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 43.

život byl jeden velký dlouhý nikdy nekončící mejdan. Symbolická byla i jeho smrt 4. února 1969, čtyři dny před svými dvačtyřicátými narozeninami cestou ze svatebního večírku silně prochládl a nedlouho po příjezdu do nemocnice zemřel.

Beatniky však na něm fascinovalo hlavně to, že „žil naplno“. Byl pro ně ideálem vnitřní síly svobodného člověka kontrastujícího s konvencí ušlápnuté střední třídy konce čtyřicátých a začátku padesátých let, ideálem vyproštění se z kleští standardů běžné společnosti. „*V té době tančili po ulicích jako dva poděšové a já se za nima šoural, jako jsem se v životě vždycky šoural za někým, kdo mě zajímal, protože jediný lidi, který mě zajímaj, jsou šílenci, který šíleně žijou, šíleně melou a jsou příliš mimo, než aby se dočkali spasení, chtěj všechno najednou a hned, nikdy nezívaj, nikdy z nich nelezou všední banálnosti, ale planou, planou a planou jako úžasný římský svíce, který pak explodují jak hvězdný pavouci a v jejich středu vidíte modrej třesk a každé udělá „Áááááá!“*¹³⁶ popisuje detailněji svého Deana Kerouac.

4.1.3 Jack Kerouac

„*Věnováno novému Buddhovi americké prózy, který vychrlil svou inteligenci v jedenácti knihách, napsaných za poloviční počet let a vytvořil tak spontánní bopovou prozodii a originální klasickou literaturu,*“¹³⁷ napsal ve věnování své nejslavnější básně Kvílení Allen Ginsberg.

Nejznámějším a nejvýznamnějším představitelem beatníků je bezesporu Jack Kerouac. „*Vždycky jsem pyšnej na to milovat nějakým způsobem svět. Nenávisť je proti tomu tak jednoduchá,*“¹³⁸ představuje sám sebe v Big Sur.

Jeho opus magnum, román Na cestě, se stal postulátem a vyjádřením pocitů celé jedné literární generace. Téměř surrealistický záznam autobiografických vzpomínek na putování napříč Spojenými státy, který dle legendy natloukl do psacího stroje během tří dubnových týdnů roku 1951, dlouho nemohl nalézt nakladatele. Experimentální styl

¹³⁶ KEROUAC, Jack. *Na cestě*. Praha: Argo, 2005, 317 s. ISBN 80-720-3719-6, str. 112.

¹³⁷ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 37.

¹³⁸ KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylinder, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 139.

zaznamenávání proudu vědomí, slabost pro minority, gaye, drogy z tohoto díla nedělaly zrovna bezproblémovou knihu s nadějí na dobré prodeje. Prvního vydání se tak dočkala až v roce 1957 a okamžitě se stala bestsellerem. „*Chabé příklady vyvolané mechanickou potřebou psát na stroji, tak jak tečou zvuky řeky, slova, tma, a míří do budoucnosti a potvrzují šílenství, vyhaslost a hučící kruh mé mysli, která at' už požehnaná či nepožehnaná je tam, kde stromy pění v žertovném větru,*“¹³⁹ nabízí sám Kerouac náhled na styl své tvorby v *Podzemnicích*, které údajně napsal v benzedrinovém opojení během pouhých tří dnů a nocí.

Přestože jsou jména v knize pozměněna, předlohou pro ně byly skutečné postavy jeho literárních souputníků Neala Cassadyho, Allena Ginsberga nebo Williama S. Burroughse. Podobně postupoval i u svých následujících románů. Kerouac psal vlastně jedno velké autobiografické dílo, v němž jednotlivé knihy tvořily postupně další kapitoly. O této autobiografii, kterou nazval *Duluozova legenda*, prohlásil: „*Na rozdíl od Prousta píše své vzpomínky průběžně, a ne až posléze v nemoci na lůžku. Ti Jean (já), též zvaný Jack Duluoz, se dívá klíčovou dírkou svého oka na tuto obrovskou komedii, na tento svět zuřivého jednání a bláznovství, ale i vlídné sladkosti.*“¹⁴⁰

Na cestě je románem o putování přítomností, o hledání vlastní podstaty, o pochopení pocitu věčnosti. Je plná nihilistických úvah, které přestože mohou zavánět pesimismem, nejsou jen pouhým negativistickým naplákáním nad životem, ale snaha v tomto světě žít, vnímat okamžiky - kdy existujeme - a žít teď a žít naplno, protože nikdy nemůžeme dojít k cíli. „*Něco, někdo, nějaký duch nás všechny pronásleduje přes poušť života, aby nás těsně před dosažením ráje dostihnul a dostal. Když se nad tím zamyslím dneska, samozřejmě mi dochází, že je to smrt, smrt nás dostihne před dosažením ráje. Jediná věc, po který toužíme během svého života, kvůli který vzdycháme a hekáme a ze který se nám dělá příjemný mdlo, je vzpomínka na nějakou ztracenou blaženost, kterou jsme podle všeho zažili v matčině lůně a kterou poznáme (přestože si to nechceme v žádném případě připustit) až zase při příchodu smrti. Ale kdo by chtěl umírat?*“¹⁴¹

¹³⁹ KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 49.

¹⁴⁰ Lamper in KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 124.

¹⁴¹ KEROUAC, Jack. *Na cestě*. Praha: Argo, 2005, 317 s. ISBN 80-720-3719-6, str. 148.

Stejně jako u francouzských existencionalistů je v Kerouacově díle patrný vliv jeho oblíbence Fjodora Michajloviče Dostojevského. „*A kdo ví (nedá se to zaručit), je možné, že veškerý cíl pozemského života, k němuž lidstvo směřuje, je právě ta nepřetržitá cesta k cíli, jinak řečeno život sám, a nikoliv cíl, kterým ovšem nemůže být nic jiného, než dvakrát dvě jsou čtyři, totiž formule. Ale dvakrát dvě jsou čtyři, to už není život, pánové, to je začátek smrti. Člověk se alespoň vždycky jaksi bál toho dvakrát dvě jsou čtyři a já se bojím dosud,*“¹⁴² zdůrazňuje Dostojevský odpor k přejímání předem daných pravidel ve svých Zápiscích z podzemí. A sám Kerouac na něj odkazuje v Podzemnicích: „*Pěťadvacetiletá žena, co prorocky předběhla budoucí styl Ameriky, krátký účes skoro na ježka, ale s kudrlinkami, černé zvlněné vlasy, vlnivá chůze, bledý bílý feťácký obličej - my říkáme feťácký a Dostojevský by kdysi řekl co? Nejspíš asketický či svatý?*“¹⁴³

Kerouac z něj přejímá jeho vizi rozbití tradiční představy o lidském štěstí, založené na měřitelných hodnotách, na celospolečenské představě o štěstí, jako nezpochybnitelné entitě spoutané konvencemi a formulkami. „*Hořkost, obviňování, rady, poučování, smutek - to všechno byla minulost a teď na něj čekalo jen vzrušující potěšení z drsného a ryzího bytí,*“¹⁴⁴ přijímá svůj úděl Sal Paradise, autorovo alter ego, v románu Na cestě, a jako by tím znovu odkazoval k Dostojevskému: „*I v zoufalství lze najít palčivou rozkoš, zvláště když si člověk s neobvyklou silou uvědomí beznadějnost svého postavení. S tím políčkem je to tak: člověka až srazí k zemi pomyšlení, jak ho rozmázli. Ať to beru z kterékoliv stránky, vždycky mi vychází, že jsem si vším sám vinen, a co je na tom nejvíc ponižující, vinen bez viny, vinen, abych tak řekl, podle přírodních zákonů.*“¹⁴⁵

„*Všichni studenti v Americe si myslí, že Jacku Kerouacovi je 26 a pořád stopuje... zatímco mě je skoro 40 a jsem znužený a vyčerpaný.*“¹⁴⁶ Touto vše vypovídající větou začíná filmová adaptace románu Big Sur, která je jakýmsi

¹⁴² DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zápisky z podzemí*. Brn: AF167, 1997, 112 s. ISBN 80-853-8426-4, str. 34.

¹⁴³ KEROUAC, Jack. *Podzemníci*. Olomouc: Votobia, 1997, 129 s. ISBN 80-719-8225-3, str. 18.

¹⁴⁴ KEROUAC, Jack. *Na cestě*. Praha: Argo, 2005, 317 s. ISBN 80-720-3719-6, str. 215.

¹⁴⁵ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zápisky z podzemí*. Brn: AF167, 1997, 112 s. ISBN 80-853-8426-4, str. 14.

¹⁴⁶ <http://www.csfd.cz/film/297373-big-sur/>

autorovým epitafem. Niterná a intimní, ale zároveň drsná a depresivní výpověď plná deziluze, psaná rozvlácným, surreálním, těžko uchopitelným, ale ve výsledku naprosto strhujícím a realistickým stylem. Autor zde umně balancuje mezi pózou beatnického srdcerváče a filozofickým nihilismem.

Po úspěchu knihy *Na cestě* nutilo nakladatelství Kerouaca k tomu, aby napsal její pokračování. Tímto dílem jsou *Dharmoví tuláci*, napsané v listopadu 1957 a zachycující období od září 1955 do srpna 1956. Právě v této knize je zřetelný jeho tehdejší příklon k buddhismu, přestože byl vychován v přísně katolické rodině a v jádru vždy zůstal přesvědčeným křesťanem. V buddhismu ale našel potvrzení svého melancholického pohledu na život proher a rozčarování.¹⁴⁷ „*Jo, rozumíš, hora je pro mě Buddhou. Představ si to, tu trpělivost, stovky tisíců let si tam prostě jen tak sedí, je naprosto dokonale tichá, jako kdyby se v tom tichu modlila za všechno živý, a jen čeká, až skončím s veškerým tím trápením a blázněním. (...) A pak bylo všechno najednou jako jazz: stalo se to během asi jedny šílený vteřiny: zvednul jsem hlavu a viděl jsme Japhyho, jak sbíhá z vrcholu v obrovských šestimetrových skocích, běží, vyskakuje, prudce přistává na paty, po dopadu ještě asi metr odskakuje, zase běží, a pak zařve a s šíleným zajádlováním se vznese k dalšímu dlouhému šílenému letu po svazích světa, a v ten moment mi to došlo: ty hlupáku, z hor se nedá spadnout.*“¹⁴⁸

Kerouacův soukromý život probíhal skutečně tak, jak byl vyobrazen v jeho knihách, řítil se smrtícím tempem, které nešlo příliš dlouho vydržet. Do jeho děl se pozvolna vkrádá spiritualita a touha po spasení, stále více se oddává zen-buddhismu, filozofickým a náboženským meditacím. Zatímco americká mládež k němu stále vzhlíží jako k nespoutanému bohémovi plnému životní energie, on se ve svých čtyřiceti letech cítí být starý a opotřebovaný. Rebel, který prožil převážnou část svého života v putykách a barech amerických velkoměst, v *Big Sur* najednou odkazuje na návrat k přírodě. „*Nakonec se to vždycky přihodí akorát v přírodě, kdy cejtíš nostalgii měst, kdy sníš o dlouhých šedých cestách vedoucích do měst, ve kterých se soumrak měkce rozplývá do noci jako v Paříži, ale nenapadne tě v tu chvíli, jak je to zvrácené, protože*

¹⁴⁷ Rauwolf in KEROUAC, Jack. *Dharmoví tuláci*. Vyd. 3., V Argu 1., opr. Praha: Argo, 2008, 248 s. ISBN 978-80-257-0061-7, str. 296.

¹⁴⁸ KEROUAC, Jack. *Dharmoví tuláci*. Vyd. 3., V Argu 1., opr. Praha: Argo, 2008, 248 s. ISBN 978-80-257-0061-7, str. 100.

my přece patříme do přírody a jedině tam najdeme sebe, věčnost života a čistotu duše.“
149

Přes touhu poznávat a vstřebávat stále něco nového zažil i období těžkých depresí a pocity osamění. Uchyluje se do horské chaty Lawrence Ferlinghettiho poblíž přímořského kalifornského městečka Big Sur, aby tam našel svůj vnitřní klid. „*Je na čase přemýšlet, pozorovat a soustředit se na skutečnost, že to, co teď vidíme a vnímáme a vnímáme, bude jednou překryto nánosem biliónů let... ano, kvůli tomu tomuhle všemu potřebuju svoji samotu.*“¹⁵⁰

Nezřízené pití alkoholu a samota v lesích ho však dohánějí k šílenství. Několikrát se vrací zpátky do města a vyráží na nekonečné tahy s kamarády - samo sebou nemůže chybět Neal Cassady, zde jako Cody Pomeray. „*Je to úžasný, že jsme schopni vydolovat tolik síly z nitra duše, že si teď myslím, že by to bylo dost na přenášení hor, zase vytáhnout paty někam ven a být jen tak šťastnej ze síly, kterou cejtíme v kostech.*“¹⁵¹

Když 21. října roku 1969 Jack Kerouac ve svých sedmačtyřiceti letech zemřel na krvácení do břicha, zůstalo po něm 13 románů, 5 novel a 11 sbírek básní. Mnozí mu nemohou přijít na jméno, pro jiné je dodnes zbožňovaným vzorem nespoutaného života. To, čím je však jeho odkaz nesmrtelný, je opravdovost sršící z jeho díla. Kerouacův život i jeho knihy budiž nám kritickým měřítkem, do jaké míry jsme nechali zmechanizovat naše životy a jak moc jsme ještě opravdoví. „*Náš domek bude mít všude napsanou pravdu, ale když to přijde pošpinit celý svět velkou černou mazanicí nenávisť a lží, tak my budeme umírat opilí v pravdě.*“¹⁵²

Také zde musíme upozornit na podobnost s replikou z Dostojevského Zločinu a trestu. „*Tamti u mne v bytě jsou sice všichni opilí, ale zato jsou všichni čestní, a aťsi třeba i lžeme, protože i já přece lžu, tak se nakonec prolžeme k pravdě, protože jdeme po ušlechtilé cestě.(...) Lhaní je jediná výsada člověka mezi všemi ostatními organismy.*

¹⁴⁹ KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylinder, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 22.

¹⁵⁰ KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylinder, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 25.

¹⁵¹ KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylinder, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 116.

¹⁵² KEROUAC, Jack. *Big Sur*. Hradec Králové: Cylinder, 1995, 242 s. ISBN 80-901-8880-X, str. 166.

Přes lež k pravdě! Právě proto jsem člověk, že lžu. Ale nikdo nikdy ještě nedospěl k pravdě, dokud napřed čtrnáctkrát nezařhal.“¹⁵³

4.1.4 Allen Ginsberg

Beatnický básník? Bohémský bard? Sádhu od Gangy? Vousatý kabalista recitující Blakea? Chytrý bezdomovec z Lower East Side naší galaxie? Jedno je jisté - Allen Ginsberg určitě nebyl jen nějaký ten chlapík z kanceláře na konci chodby. Mluvíme-li o něm, mluvíme o historii.¹⁵⁴

*„Viděl jsem nejlepší hlavy své generace zničené šílenstvím, hystericky obnažené a o hladu, vlekoucí se za svítání černošskými ulicemi a vztekle shánějící dávku drogy, hipstery s andělskými hlavami, celé žhavé po prastarém nebeském kontaktu s hvězdným dynamem noci, kteří v bídě a v hadrech a se zapadlým a očima a podnapilí vysedávali a kouřili v nadpřirozené temnotě bytů se studenou vodou, vznášeli se přitom nad vrcholky velkoměst a kontemplovali o jazzu,“*¹⁵⁵ těmito slovy začíná jeho neslavnější báseň Kvílení. Ginsberg se od raných let pokoušel vyvázat z pouta omezení, jež pocíťoval v definicích nejrůznějších společenských, duchovních i kulturních kategorií, jejichž společným jmenovatelem bylo vymezit se vůči kategoriím jiným, případně potvrdit vlastní existenci jako něco absolutního a na ničem jiném nezávislého. Protože věřil, že nejpřirozenějším a z hlediska jeho záměru i nejučinnějším prostředkem komunikace se sebou samým i se světem bude poezie, rozhodl se zasvětit svůj život právě jí.¹⁵⁶

V básni „Kvílení“, která se stala výrazným milníkem nejen ve vývoji jeho vlastní tvorby, ale také na cestě moderní americké poezie, mladý autor vskutku dramaticky zaútočil na Molocha jako nepatřičné americké božstvo, činil ho

¹⁵³ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2007, 511 s. ISBN 978-80-200-1513-6, str. 199.

¹⁵⁴ Leary in GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 283.

¹⁵⁵ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 40.

¹⁵⁶ Jařab in GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 10.

zodpovědným za tragické následky jeho vlivu a vlády.¹⁵⁷ „*Jaká sfinga z cementu a z alumina jim rozrazila lebky a pozřela jejich mozky a fantazii? Molochu! Samoto! Špíno! Šerednosti! Popelnice a nedosažitelné dolary! Děti vřískající pod schody! Chlapci vzlykající v armádách! Starci plačící v parcích! (...) Molochu, tvá mysl je ryzí mašinerie! Molochu, tvá krev je koloběh peněz! Molochu, tvoje prsty jsou deset armád! Molochu, tvá hrud' je kanibalské dynamo“ Molochu, tvé ucho je dýmající hrobka! (...) Molochu, v tobě sedím opuštěný! Molochu, v tobě sním o Andělech! Šílený v Molochovi!“¹⁵⁸*

Báseň Svatý bývá označována jako dodatek ke Kvílení, svojí kvalitou je však více než důstojným zakončení tohoto nejvýznamnějšího díla americké poezie 20. století. „*Svatý čas ve věčnosti, svatá věčnost v čase. Svaté hodiny v prostoru, svatý čtvrtý rozměr, svatá pátá internacionála, svatý anděl v molochovi! Svaté moře, svatá poušť, svatá železnice, svatá lokomotiva, svaté vize, svaté halucinace, svaté zázraky, svatá oční bulva, svatá propast! Svaté odpuštění! Milosrdenství! Charita! Víra! Svatá! Naše! Těla! Trpící! Šlechtnost! Svatá nadpřirozená zvlášť nádherná inteligentní dobrota duše!“¹⁵⁹*

¹⁵⁷ Jařab in GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 11.

¹⁵⁸ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 47.

¹⁵⁹ GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2, str. 49.

4.2 „Lost generation“

Označením „ztracená generace“ nazýváme skupiny amerických spisovatelů narozených na přelomu devatenáctého a dvacátého století. Termín vyslovený Gertrudou Steinovou proslavil Ernest Hemingway, když jej roku 1926 použil ve své prvotině *Fiesta - I slunce vychází*. Odtud také pochází slavná replika, která se stala vyjádřením tragických pocitů ztracené generace: „*Ach Jaku,“ řekla Brett, „jak jsme si to mohli my dva spolu ztraceně užít!“* „*Vid,“ řekl jsem. „Není to aspoň pěkná představa?“* ¹⁶⁰

Tito spisovatelé zažili na vlastní kůži první světovou válku a svoje zkušenosti z ní zobrazovali ve svých dílech. Stejně tak je zasáhla Velká hospodářská krize, která měla na obyvatelstvo USA katastrofální dopad. Odtud také pramení jejich nihilismus a nedůvěra v soudobou společnost, která dokázala uvrhnout lidstvo do celosvětového válečného konfliktu. Popisují pocity lidí poznamenaných válkou, osamělých, kteří se cítí duševně zmrzačení a mají problémy s opětovným zařazením do společnosti. Jejich hrdinové jsou často stavěni do nebezpečných situací, kde musí prokazovat svůj charakter. „*Je pozoruhodné, že ačkoli sám pojem „ztracené generace“ vyplynul ze zážitků mladých mužů prošlých zkušeností války, Hemingway vyjádřil nejhluběji ztrátu všech perspektiv právě v postavě ženské. Brett Ashleyová, ničící muže kolem sebe i sama sebe, ztělesňuje nemohoucnost citovou, naprostou neschopnost reálné lásky, která by jí při nedostatku jiných cílů mohla poskytnout v životě nějaký záchytný bod,*“ ¹⁶¹ všímá si František Vrba v doslovu k *Fiestě*.

Představitelé ztracené generace:

- Ernest Hemingway
- John Steinbeck
- William Faulkner
- Francis S. Fitzgerald
- John Dos Passos

¹⁶⁰ HEMINGWAY, Ernest. *Fiesta: I slunce vychází*. Praha: Mladá fronta, 1966, 188 s. ISBN neuveden, str. 184.

¹⁶¹ Vrba in HEMINGWAY, Ernest. *Fiesta: I slunce vychází*. Praha: Mladá fronta, 1966, 188 s. ISBN neuveden, str. 186.

4.2.1 Ernest Hemingway a inspirace ruským realismem

Ernest Hemingway, narozený roku 1898, patří k příslušníkům oné „ztracené generace“, která se v prvním rozpuku mužnosti střetla s krvavým peklem první světové války a prožila zhroucení nadějí na lepší poválečné uspořádání světa. Mladý Hemingway, syn venkovského lékaře, dobrovolník v italské armádě, kde sloužil jako řidič ambulance, se po válce stává zahraničním korespondentem, přidává se k oněm zklamaným Američanům v dobrovolném exilu, žije v Paříži, ve Španělsku a na toulkách po Evropě, a vyrůstá z něho prototyp „smutného mladého muže“ dvacátých let, jeden z těch, kdo utápěli své zoufalství a pohrdání zkaženým světem u barů všech západních metropolí, jeden z těch nadaných a citlivých mladých lidí, štvaných neklidem a nenacházejících své místo ve společnosti, rozhodnutých nedat se už nikdy napálit falešnými sliby a iluzemi, nenosit srdce na dlani, nýbrž tvářit se protřepe, cynicky a nihilisticky a vytvořit si z toho módní masku.¹⁶²

Hemingwayův *Stařec a moře* vyšel v září roku 1952. Při jeho prvním vydání se během dvou dnů prodalo celkem 5,2 milionů výtisků. Za novelu byla autorovi v roce 1954 udělena Nobelova cena za literaturu. Přesto všechno je tato kniha běžnými čtenáři stále nepřesně interpretována. „*V názorech zahraniční kritiky na tuto novelu, a to jak kritiky západní, tak východní, se střetly dva základní pohledy. Jeden zdůrazňuje, s jakou strhující silou postihl autor zápas člověka s přírodou a s nejtěžšími překážkami, jak skvěle oslavil lidskou statečnost a houževnatost, jak prozářil hutně vykreslené konkrétní obrysy svého uměleckého obrazu obecným reálně symbolickým významem. Druhý pohled vidí především marnost úsilí, které hrdina vynaloží, a označuje proto novelu za pesimistickou a bezvýchodnou,*“¹⁶³ pokouší se o analýzu Vrba, jehož obě východiska si dovolíme označit za nepřiliš přesná.

Souboj starého rybáře s životní smůlou a s velkou rybou. Nezdolnost člověka, vůle, která může překonat i tělesnou slabost. Umělecké vyznání soucitu a obdivu: soucitu s lidským údělem věčného snažení a boje, v němž člověk nejednou prohrává, a obdivu k důstojnosti a nezlomnosti tohoto zápasu. Symbolem věčně opakovaného,

¹⁶² Vrba in HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 110.

¹⁶³ Vrba in HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 109.

vítězně prohrávaného zápasu člověka s přírodou. Tím vším je Stařec a moře. Více než literárním dílem je však spíše filozofickým pojednáním, epilogem a shrnutím životních myšlenek a zkušeností v té době dvaapadesátiletého spisovatele. Děj novely může působit jednoduše, vše podstatné totiž autor vkládá do symbolů, je psán tzv. „metodou ledovce“ (vše důležité je ukryto pod povrchem). Stařec a moře je proklamací víry ve věčnou důstojnost člověka, jež může dorůst velikosti i ve zdánlivé porážce. Souboj člověka se sebou samým, s pochybnostmi o sobě samém a také s negativním pohledem okolí na sebe. „*Člověk se v každém postavení může chovat důstojně. Je-li tu zápas, ten neponižuje, naopak povznáší,*“¹⁶⁴ napsal o sto let dříve Dostojevský.

Můžeme pouze polemizovat, zda Hemingway prostě jen mistrně shrnul to, co před ním rozpracovali jiní, nebo se jedná výhradně o autentické a svébytné dílo. Nemůžeme si však v novele nevšimnout vlivu existencialismu, který musel Hemingway v první polovině 20. století minimálně vnímat a jemuž byla ztracená generace americkou paralelou. Patrný je také vliv Antona Pavloviče Čechova, ke kterému se sám autor hrdě hlásil: „*U Čechova se naučíte takové jemnosti, že když popíšete ptáka, jak chodí po zemi, čtenář bezpečně vycítí, že má křídla.*“¹⁶⁵

Pro doložení výše uvedené domněnky uvádíme pro porovnání příklad podobnosti Starce a moře s Čechovovou ranou povídkou Ve vyhnanství z roku 1882. V ní hlavní postava stařec Semjon rekapituluje svůj život: „*Došel jsem...tak daleko, že mohu spát na zemi nahý a žrát trávu. Dej, Bože, každému takový život! Nic nepotřebuji a nikoho se nebojím a cítím se tak, že není člověka bohatšího a svobodnějšího než já. Od prvního dne, co mě sem z Ruska poslali, jsem si umínil: nic nechci!*“¹⁶⁶ Jeho parťák ve vyhnanství na Sibiři, bezejmenný mladý Tatar mu oponuje: „*Bůh stvořil člověka, aby byl živý, aby cítil radost, i bolest, i hoře, a ty nic nechceš, ty nejsi živý, ale kámen, bláto! Kámen nic nechce, ty taky nic nechceš.*“¹⁶⁷ A Semjon odpovídá: „*I na Sibiři mohou lidé pěkně žít! A žijí!*“¹⁶⁸

¹⁶⁴ DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Hráč*. Praha: Lidové nakladatelství, 1979. ISBN neuveden, str. 142.

¹⁶⁵ Hemingway in CIGÁNEK, Jan. *A. P. Čechov: Monografie*. Praha: Orbis, 1964. ISBN 11-013-64, str. 136.

¹⁶⁶ ČECHOV, A. P. *A chce se žít*. Praha: Vyšehrad, 1949. ISBN neuveden, str. 590.

¹⁶⁷ ČECHOV, A. P. *A chce se žít*. Praha: Vyšehrad, 1949. ISBN neuveden, str. 598.

¹⁶⁸ ČECHOV, A. P. *A chce se žít*. Praha: Vyšehrad, 1949. ISBN neuveden, str. 597.

Analogie mezi Čechovovým Semjonem a Hemingwayovým Santiagem nám musí být nápadná. Oba autoři si vybrali za svého hrdinu starce bitého životem, vyčleněného ze společnosti, na hranici lidského utrpení - přesto zachovávajícího si lidskou důstojnost a pokoru za jakékoli situace. Oba vnímají, nasávají a naplno prožívají existenci okamžiku. „*Už se mu nezdávalo o bouřích, ani o ženách, ani o významných událostech, ani o velikých rybách, ani o zápasech, ani o siláckých soutěžích, ani o vlastní ženě. Zdálo se mu teď jenom o různých místech a o lvech na pobřeží. Hráli si za soumraku jako kořata a on je miloval právě tak, jako teď miloval chlapce. O chlapci se mu nezdálo nikdy,*“¹⁶⁹ popisuje svého Santiaga Hemingway.

Ani jedna ze zmíněných postav nehledá cestu ze své tíživé situace, ba právě naopak, učí se v ní žít, dokonce si v ní libují. Jsou šťastní i ve zdánlivé porážce, na relativním dně lidské společnosti - přijali svůj úděl. „*Jak je to lehké, když je člověk poražen, řekl si v duchu. Nikdy jsem nevěděl, jak je to lehké. A co tě porazilo?*“ zeptal se sám sebe. „*Nic,*“ odpověděl si nahlas. „*Pustil jsem se moc daleko.*“¹⁷⁰

Je důležité zdůraznit, že toto smíření není pasivní, ani poráženecké, je pouze odmítnutím hodnocení pohledem konformní společnosti a zdůrazněním subjektivního lidského štěstí nezávislého na hodnocení druhých. Hemingway nebyl cynik a nihilista. Vývojem mezi oběma světovými válečnými katastrofami, když se postupně stává svědkem evropského debaklu, nástupu fašismu i amerického krachu, když prožívá jako dopisovatel na republikánské straně španělskou občanskou válku, prohlubuje se jeho odpor proti falešné iluzi, proti lživé společenské konvenci, a upevňuje se jeho přesvědčení, že první spisovatelovou povinností je mluvit pravdu.¹⁷¹

Třídenní boj starce s jeho rybou lze připodobnit také k absurdnímu údělu Camusova Sisyfa, donekonečna valícího do kopce svůj kámen. „*Samo snažení dostat se*

¹⁶⁹ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 20.

¹⁷⁰ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 99.

¹⁷¹ Vrba in HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 110.

na vrchol stačí zaplnit lidské srdce. Musíme si představit, že Sisyfos je šťasten, neboť tomuto absurdnímu hrdinovi jeho osud patří, jak v jeho touze, tak i v jeho mukách.“¹⁷²

Za nosnou myšlenku Starce a moře bývá často označován nerovný boj člověka s přírodou. Hemingway v knize skutečně vyjadřuje úctu k přírodě, s níž jsme všichni pupeční šňůrou spjati, a současně bezmoc a nemožnost nad ní zvítězit. Ovšem je souboj starce s rybou skutečně soubojem člověka s přírodou? Co v díle symbolizuje ryba? Ryba, s níž stařec mluví, o níž přemýšlí a s níž bojuje, přece není jen živým tvorem z masa a kostí, ani zhmotněním přírody. Ryba je zde ekvivalentem jakéhosi „pseudoštěstí“. Toho po čem toužíme, pro co jsme ochotni „zabít své přátele“. To co neumíme přesně pojmenovat - neznámé štěstí naší každodenní existence.

Stařec lituje, že dosáhl svého štěstí na úkor jiného, smrti ryby, kterou obdivuje. *"Rybo,“ promluvil k ní, „z celé duše tě miluju a vážím si tě. Ale zabiju tě, než skončí dnešní den. Zabiješ mě, rybo, pomyslel si, ale máš na to právo. Nikdy jsem neviděl většího obra, nic tak krásného a klidného a vznešeného, jako jsi ty, bratře. Tak pojď a zabij mě! Je mi jedno, kdo zabije koho. Od chvíle, co byla ryba zmrzačena, se na ni nepodíval. Když byla zasažena ona, jako by byl zasažen on sám. Nerozuměl těmhle věcem, ale myslel si, že je dobře, že se nemusíme snažit zabít slunce a měsíc a hvězdy. Stačí, že žijeme na moři a zabijíme své věrné bratry.*“¹⁷³

Ryba symbolizuje touhu po tom, co je běžně považováno za správné. Ryba je vyobrazením tlaku společnosti, ať už té z poloviny minulého století, anebo té současné. A Hemingway se zde poprvé přiklání k tezi, že to, co je obvykle považováno za úspěch, nemusí být pro každého štěstím. *„Štěstí přichází v mnoha podobách, a kdo ho dokáže poznat? Někde ta má velká ryba být musí.*“¹⁷⁴

Můžeme zde hledat paralelu s Hemingwayovým životem, kdy se jako světově uznávaný spisovatel utápěl na sklonku života v depresích a alkoholu a svůj život

¹⁷² , Jana. *Philosophia*, 1998. ISBN 80-700-7108-7, str. 138.

¹⁷³ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 87.

¹⁷⁴ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neuveden, str. 97.

nakonec ukončil sebevraždou. Na symbolu ryby autor také ukazuje, jak prchavé je štěstí. Jak rychle Santiago svoji velkou rybu chytil, tak rychle ji zase během několika hodin ztratil. Stejně tak se obává, že to, co od nás společnost očekává, nedokážeme unést. Pokládá si zde také otázku: Proč nejsme spokojeni se svou existencí? Je vůbec nutné se za štěstím hnát? „*Jsem teď dost silný na opravdu velkou rybu? Bylo to příliš krásné na to, aby to vytrvalo, opakoval si v duchu. Kéž by to tak byl sen, kéž bych byl tu rybu nikdy neulovil a kéž bych ležel sám doma v posteli na novinách. Uvědomoval si, jak lehce a bystře teď loďka pluje, když nemá po boku žádnou zátěž.*“¹⁷⁵

Vhodně zařazená je také postava chlapce. Protože právě děti jsou měřítkem - nepokřiveným zrcadlem lidskosti - hledajícím dobro bez vnějších vlivů, spontánně a upřímně. A je to právě mladý chlapec, který jediný starce obdivuje a vzhlíží k němu, přestože je stařec všeobecně považován za smolaře: „*Rodiče řekli chlapci, že starý je už dočista a nadobro salao, což je nejhorší druh smolaře, a chlapec začal na jejich příkaz jezdit s jiným člunem, který ulovil tři pořádné ryby hned první den. Mohl bych jezdit zase s vámi. Vydělali jsme nějaké peníze.*“ *Stařec naučil chlapce rybařit a chlapec ho miloval.* „*Ne,*“ *odpověděl stařec.* „*Jsi na šťastném člunu. Zůstaň s nimi! Já vím, že jsi ode mne odešel proto, že bys pochyboval. - To mi doporučil táta. Jsem ještě kluk a musím ho poslouchat. - Já vím, řekl stařec. To je docela přirozené. - Nemá zrovna moc víry. - Ale my máme, vid'?* *Kdybys byl můj, vzal bych tě s sebou a vsadil bych všechno na jednu kartu. Nikdy neztratil naději a víru. Teď však v něm ožívaly, jako když se zvedá svěží vánek.*“¹⁷⁶

Jejich rozmluvy jsou konfrontací mladosti se stářím. Hemingway se v postavě starce zamýšlí nad příchodem stáří, nad svým životem, který se blíží ke konci. Hodnotí, bilancuje, ale namísto jasně ucelených stanovisek, spíše klade otázky: „*Stáří je můj budiček, proč se staří lidé probouzejí tak brzy? Proto, aby si prodloužili další den života?*“ „*To nevím,*“ *poznámenal chlapec.* „*Vím jen, že mladí chlapci spí dlouho a tvrdě. Nikdo by na stará kolena neměl být sám, uvažoval. Ale není vyhnutí.*“¹⁷⁷

¹⁷⁵ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 87.

¹⁷⁶ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 8.

¹⁷⁷ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 19.

Vrcholem, a chronicky známým sdělením celé novely jsou starcem v závěru vyřčená slova: „*Člověk není stvořen pro porážku. Člověka je možno zničit, ale ne porazit.*“¹⁷⁸ Tento epilog je pro mnohé čtenáře symbolem a výzvou k nezlomnosti lidského snažení, duševní síle, neporazitelnosti lidského odhodlání, poukázáním na věčný boj člověka s přírodou. Ale je kniha skutečně o tom, co je člověk schopen udělat pro něco, co miluje? Burcuje skutečně člověka k tomu, aby udělal vše, co je v jeho silách, aby dokázal to, co chce? Aby se hnál za svým štěstím?

Cožpak tomu není právě naopak? Což kniha nevybízí ke spokojenosti a přijetí sebe sama? „*Seděli na terase a mnoho rybářů si dělalo ze starce legraci a on se nezlobil. Plachta byla záplatována pytlí od mouky a svinuta vyhlížela jako vlajka trvalé porážky. Všechno na něm bylo staré, až na jeho oči. Ty měly stejnou barvu jako moře a hleděly vesele a nezkrúšeně. (...) „Celý život mě časné slunce páli do očí“, pomyslí si stařec. „Ale oči mi slouží ještě dobře. Večer se můžu podívat přímo do slunce a nezatmí se mi před očima. A večer má slunce větší sílu. Jenže ráno to bolí.*“¹⁷⁹ A přitom Hemingway nezrazuje člověka z boje. I když se starci záměr nepovede, stejně bude spokojený s tím, že pro to udělal vše. Důležitější než zisk je boj a snažení. Není důležité uspět, ale bojovat. Nezáleží na materiálních, ale na duchovních hodnotách. Štěstí nespočívá v bohatství, ale v uspokojení z vyčerpávajícího zápasu. Člověk si může zachovat důstojnost i ve zdánlivé porážce, a i když jím všichni opovrhují. Stařec a moře je především knihou o smíření se s vlastním údělem: „*Snad jsem se neměl stát rybářem, pomyslí si. Ale k tomu jsem se narodil.*“¹⁸⁰

¹⁷⁸ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 87.

¹⁷⁹ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 8.

¹⁸⁰ HEMINGWAY, Ernest. *Stařec a moře*. Praha: Československý spisovatel, 1957. ISBN neveden, str. 43.

ZÁVĚR

V diplomové práci je uvedeno 180 citací a ukázek z celkem 45 různých publikací. Z analýzy vybraných motivů zcela zřetelně vyplynulo, jak blízké je filozofické nahlížení světa u francouzských existencionalistů (Sartra, Camuse a Viana) a představitelů americké „beat generation“ (Kerouaca, Ginsberga a Burroughse), za jejichž spojovací článek byl v této práci zvolen nihilismus.

Hlavním výstupem práce je potvrzení všudypřítomného a nepopíratelného vlivu díla ruského spisovatele a filozofa Fjodora Michajloviče Dostojevského a celková výrazná inspirace ruským realismem 19. století. Diplomová práce verifikuje tvrzení, které označuje Dostojevského jako existencionalistu předcházejícího existencionalismus 20. století. Fragmenty jeho díla jsou evidentní přinejmenším v knihách Alberta Camuse a Jacka Kerouaca, kteří se však obdivem k ruskému realistovi nijak netajili. Stejně tak je v poslední kapitole naznačena analogie mezi Ernestem Hemingwayem a Antonem Pavlovičem Čechovem.

Podkapitola věnující se „ztracené generaci“ je záměrně zařazena až jako poslední, a to z důvodu, že Ernest Hemingway ve své novele Stařec a moře prakticky shrnuje myšlenky existencionalismu a nihilismu obsažené v této diplomové práci.

ZDROJE

- BAUDELAIRE, Charles. *Důvěrné deníky*. Praha: KRA, 1993. ISBN 80-901-5271-6.
- BUERGENTHAL, Thomas. *Bez štěstí nepřezijíš*. Vyd. 1. Brno: Jota, 2008, 203 s. ISBN 978-80-7217-549-9.
- BURROUGHS, William S. *Feťák*. Praha: Odeon, 1992. ISBN 80-207-0412-4.
- CAMUS, Albert. *Cizinec*. Vyd. v dvojjazyčné komentované verzi. Praha: Garamond, 2009, 271 s. ISBN 978-80-7407-049-5, str. 5.
- CAMUS, Albert. *Člověk revoltující*. Praha: Garamond, 2007. ISBN neuveden.
- CAMUS, Albert. *Mor*. Praha: Hynek, 1997, 258 s. ISBN 80-859-0663-5.
- CAMUS, Albert. *Mýtus o Sisyfovi*. Praha: Garamond, 2006, 148 s. ISBN 80-869-5508-7.
- CAMUS, Albert. *Pád*. Praha: Garamond, 2006, 114 s. ISBN 80-869-5531-1.
- CAMUS, Albert. *Šťastná smrt*. Praha: Garamond, 2006, 141 s. ISBN 80-869-5514-1.
- CIGÁNEK, Jan. *A. P. Čechov: Monografie*. Praha: Orbis, 1964. ISBN 11-013-64, 197 s.
- ČECHOV, A. P. *Okamžiky*. Praha: Mladá Fronta, 1962. ISBN 23-092-62, str. 261.
- ČECHOV, A. P. *Srdce nechodí samo*. Praha: Odeon, 1968. ISBN 01-119-68.
- ČERNÝ, Václav. *První a druhý sešit o existencialismu*. Praha: Mladá fronta, 1992. ISBN 80-204-0337-X.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Hráč*. Praha: Lidové nakladatelství, 1979. ISBN neuveden.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zápisky z podzemí*. Brn: AF167, 1997, 112 s. ISBN 80-853-8426-4.
- DOSTOJEVSKIJ, Fjodor Michajlovič. *Zločin a trest*. Praha: Academia, 2007, 511 s. ISBN 978-80-200-1513-6.
- FIC, Igor. *Vypalování stařiny. Rozprava o zemi, pouti a poezii*. Praha: Trigon, 2015, 140 s. ISBN 978-80-87908-05-01.
- GINSBERG, Allen. *Karma červená, bílá a modrá: výběr z díla*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2001, 315 s. ISBN 80-204-0893-2.

SARTRE, Jean Paul. *Slova*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN neuveden.

SARTRE, Jean-Paul. *Zed'*. Praha: KMa, 2003, 368 s. ISBN 80-730-9989-6.

SOLŽENICYN, Alexandr Isajevič. *Souostrovi Gulag, 1918-1956: pokus o umělecké pojednání*. Praha, 1990, 356 s. ISBN 80-900-2700-8.

SOLŽENICYN, Alexandr Isajevič. *V kruhu prvním*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1992, 372 s. ISBN 80-204-0331-0.

TURGENĚV, Ivan Sergejevič. *Otcové a děti*. Praha: Odeon, 1970, 177 s. ISBN neuveden.

TURGENĚV, Ivan Sergejevič. *Šlechtické hnízdo*. Praha: Lidové nakladatelství, 1972, 198 s. ISBN neuveden.

VIAN, Boris. *Mravenci*. Praha: Volvox Globator, 1994, 135 s. ISBN 80-857-6924-7

VIAN, Boris. *Pěna dní*. Praha: Mladá fronta, 1994, 215 s. ISBN 80-204-0511-9.

<http://www.csfd.cz/film/297373-big-sur/>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Jiří Klabal
Katedra:	Katedra českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	Mgr. Daniel Jakubíček, Ph.D.
Rok obhajoby:	2016

Název práce:	Nihilismus ve světové literatuře 20. století.
Název v angličtině:	Nihilism in the world literature of the 20th century.
Anotace práce:	Diplomová práce si vzala za úkol vydat se po stopách nihilismu v dílech klasické literatury. Analýzou vybraných motivů zkoumá souvislosti, vztahy a vzájemnou propojenost mezi filozofickým myšlením jednotlivých autorů. Snaží se definovat vliv nihilismu devatenáctého století na nihilismus století dvacátého. Pokuší se dopodrobna objasnit termín nihilismus, diferencovat různé možnosti interpretace tohoto pojmu, analyzovat a na konkrétních ukázkách textu prezentovat vysledované významy a všechny s ním spojené souvislosti.
Klíčová slova:	Nihilismus, existencialismus, beat generation, lost generation, Camus, Kerouac, Hemingway, Dostojevský.
Anotace v angličtině:	The aim of this thesis is to go in the footsteps of nihilism in the works of classical literature. The author analyzes the selected themes and further explores contexts, relations and interdependence between philosophical thought of the individual authors. The thesis then tries to define the influence of the 19th century nihilism to the 20th century nihilism, attempts to elucidate the term nihilism in detail, and further attempts to differentiate the various options of the interpretation of this term and presents the observed meaning and all related contexts on the specific examples.
Klíčová slova v angličtině:	Nihilism, existentialism, beat generation, lost generation, Camus, Kerouac, Hemingway, Dostojevskij.
Rozsah práce:	66 stran
Jazyk práce:	český jazyk